

PL-CZ

FORUM

2023

POLSKO-ČESKÉ FÓRUM 2023

Zpráva

Institute of New Europe

AUTOŘI

Artur Bartoszewicz, Ph.D.

Doktor filozofie v ekonomii na Varšavské ekonomické škole. Expert v oblasti veřejné politiky včetně státních a ekonomických strategií. Expert v Národním centru pro výzkum a vývoj a v Centru projektů Digitální Polsko. Předseda programové rady Institutu nové Evropy.

Marcin Bartoszewicz

Student mezinárodní ekonomie na Varšavské škole ekonomie a lékařských studií na Varšavské lékařské univerzitě.

Aleksy Borówka

Zástupce prezidenta Institutu nové Evropy, doktorand na univerzitě ve Vratislavi. Bývalý předseda polského Národního sdružení doktorandů. Laureát I., II. a III. ročníku Mezinárodní geopolitické olympiády. Autor desítky vědeckých prací týkajících se bezpečnosti, politiky a mezinárodních vztahů.

Karel Sál, Ph.D.

Analytik Institutu pro politiku a společnost (IPPS), politolog zaměřený na volební systémy, volební chování a cílení na volební skupiny. Odborník na průzkumy veřejného mínění a nové výzkumné techniky. V rámci IPPS se věnuje rozpadu tradičních ideologických systémů, problematice svobody slova, budoucnosti evropské integrace a české domácí politice.

AUTOŘI

Šárka Shoup, Ph.D.

Ředitelka Institutu pro politiku a společnost. Specializuje se na migraci, transatlantické vztahy a ekonomická témata. Během studií získala doktorský, inženýrský a dva magisterské tituly. V rámci doktorského studia se zabývala problematikou migrace. Je také zvolená členka představenstva European Liberal Forum, think tanku ALDE Party (Evropský parlament).

Katarzyna Obłąkowska, Ph.D.

Doktorka filozofie v oboru politika a administrativa na Varšavské ekonomické škole, socioložka, odbornice na veřejné politiky a sociální výzkum se zvláštním důrazem na kulturní dědictví, cestovní ruch, identitu, důvěru a sociální a ekonomický rozvoj. Člen programové rady Institutu nové Evropy.

Sandra Krawczyszyn

Koordinátorka komunikace a propagace v Institutu nové Evropy, postgraduální studentka sinologie na Varšavské univerzitě a absolventka magisterského studia "Současná čínská studia" na Renminské univerzitě v Číně. Autor "Jadeitového podcastu" a publikací týkajících se čínské společnosti.

Projekt "Intenzifikace polsko-české spolupráce v oblasti zahraničně politických priorit obou zemí v roce 2023" má za cíl poskytnout věcný základ pro zintenzivnění polsko-české spolupráce v oblasti zahraničně politických priorit obou zemí. Zpráva je spolufinancována Ministerstvem zahraničních věcí Polské republiky v rámci grantu „Polsko-české fórum 2023“. Výše finančních prostředků z grantu je 55 000,00 PLN.

OBSAH

ÚVOD

str. 5-6

KAPITOLA 1

str. 7-15

Karel Sál, Ph.D. "Dopad rusko-ukrajinské války na zahraniční politiku České republiky"

KAPITOLA 2

str. 16-27

Marcin Artur Bartoszewicz, "Angažovanost České republiky ve Visegrádské skupině a Iniciativě Trojmoří – spolehlivý základ pro zintenzivnění česko-polských bilaterálních vztahů?"

KAPITOLA 3

str. 28-34

Aleksy Borówka "Dobré postupy pro rozvoj vojenského průmyslu - vybrané příklady českého zbrojního průmyslu"

KAPITOLA 4

str. 35-53

Katarzyna Obłąkowska, Ph.D., **Artur Bartoszewicz**, Ph.D. "Energetická krize ve střední a východní Evropě: výzvy energetické transformace"

KAPITOLA 5

str. 54-65

Šárka Shoup, Ph.D. "Migrace a humanitární krize"

KAPITOLA 6

str. 66-76

Katarzyna Obłąkowska, Ph.D., **Artur Bartoszewicz**, Ph.D. "Podmínky pro rozvoj česko-polské hospodářské spolupráce"

ZÁVĚR

str. 77-80

ÚVOD

Tato zpráva vznikla v rámci projektu "Polsko-české fórum 2023", jehož cílem je vytvořit podstatné důvody pro zintenzivnění polsko-české spolupráce z hlediska priorit zahraničních politik obou zemí. Destabilizace evropské bezpečnostní architektury v důsledku druhé fáze rusko-ukrajinské války vedla k významným politickým změnám v regionu středovýchodní Evropy. Zejména opatření zaměřená na podporu Ukrajiny při obraně proti nepřiměřené vojenské agresi vedla k posílení bilaterální a multilaterální spolupráce v regionu se zvláštním důrazem na spolupráci mezi Polskem a Českem. Znatelné zlepšení polsko-českých vztahů vytváří šanci na posílení spolupráce z hlediska společných výzev v mezinárodním prostoru, k nimž se vztahují priority předsednictví ČR ve Visegrádské skupině. V rámci spolupráce V4 se Česká republika zaměří na podporu Ukrajiny, boj proti nelegální migraci do Evropské unie nebo na opatření k začlenění Bulharska a Rumunska do schengenského prostoru. Není pochyb o tom, že spolu s rozvojem angažovanosti Polska v regionu středovýchodní Evropy se vztahy s Českou republikou stávají jednou z nejdůležitějších oblastí realizace zahraniční politiky Polské republiky. Pro další prohloubení a posílení polsko-české spolupráce je však nutné pochopit řadu společenských faktorů ovlivňujících českou politiku. V kapitole věnované vlivu rusko-ukrajinské války na zahraniční politiku České republiky doktor Karel Sál zdůrazňuje význam vnímání Ruské federace v politické paměti ve smyslu hrozby, kterou Rusko představovalo, představuje a bude představovat vůči Česku. Důležité je, že Česká republika je zařazena na tzv. seznam nepřátelských zemí Ruska. Stojí za zmínku, že pochopení charakteristiky politických jevů v české společnosti, se zvláštním důrazem na zaměření na vnitřní politiku a silnou podporu politiky Evropské unie, je klíčové z hlediska rozvoje pozitivních vztahů s Čechy.

Česká republika usiluje o realizaci politiky strategického partnerství s Polskem a vyřešení konfliktu ohledně hnědouhelného dolu Turów podtrhuje stále pozitivnější vnímání hodnoty bilaterální spolupráce. V kapitole týkající se problematiky českého zapojení do Visegrádské skupiny a Iniciativy tří moří zdůrazňuje Marcin Bartoszewicz stálou existenci určité dávky konfliktu v rámci polsko-českých vztahů. S ohledem na euroskeptický přístup Maďarska a změny na slovenské politické scéně po volbách konaných v září 2023 se Polsko stává hlavním partnerem spolupráce v rámci formátu V4. Současně by rozvoj infrastruktury Iniciativy tří moří mohl přispět ke zmírnění negativních dopadů výsledků vícerozměrné krize, budoucnost českého zapojení do formátu 3SI je však nejistá. Nízké povědomí Čechů o výsledcích a ziscích investic do regionálního rozvoje dopravy, energetiky a kybernetické infrastruktury způsobuje, že o existenci Iniciativy tří moří ví méně než desetina Čechů. Česká republika je zemí, která se vyznačuje rozvinutým a konkurenceschopným vojenským průmyslem. Aleksy Borówka v kapitole týkající se dobré praxe rozvoje vojenského průmyslu uvádí příklad úspěchu českého podniku, který vyrábí střelné zbraně. Český obranný systém je významně založen na sociálním základu, který pozitivně ovlivňuje bezpečnost České republiky. Podobně jako Polsko je i Česko zemí obzvláště citlivou na růst cen energií, což dokazuje doktorka Katarzyna Obłąkowska. V těchto souvislostech má Polsko příležitost k utužení bilaterálních vztahů prostřednictvím rozvoje energetické infrastruktury, což umožní Česku diverzifikovat dodávky paliv a také spolupracovat v oblasti mezinárodního přenosu elektrické energie. Současně bude důležité udržovat dobré sousedské vztahy v rámci úsilí o energetickou transformaci zemí středovýchodní Evropy, včetně Polska. Prostor pro prohloubení spolupráce z hlediska zahraniční politiky obou zemí představuje boj proti nelegální migraci. Dr. Šárka Shoupová poukazuje na nutnost společného, evropského úsilí o stabilizaci zemí původu migrantů. Oblastí možného posílení polsko-české spolupráce budou akce na zabezpečení vnějších hranic EU. Dr. Artur Bartoszewicz, který poukazuje na nárůst obchodní výměny mezi Polskem a Českem, poukazuje také na četné problémy hospodářské spolupráce vyplývající z protekcionistického přístupu k domácí produkci v České republice. Za zmínku stojí, že česká společnost se vyznačuje silně rozvinutým ekonomickým patriotismem. Šancí pro posílení bilaterálních vztahů je také realizace společných hospodářských projektů, které jsou perspektivní v mnoha odvětvích hospodářství; efektivita takových aktivit je však závislá na pochopení specifík České republiky a schopnosti hledat řešení, umožňující dosažení vzájemných výhod.

KAPITOLA 1

KAREL SÁL, PH.D.

“DOPAD RUSKO-UKRAJINSKÉ VÁLKY NA ZAHRANIČNÍ POLITIKU ČESKÉ REPUBLIKY”

Začátek druhé fáze rusko-ukrajinské války zasáhl Českou republiku (ČR) v jiném rozpoložení než ostatní země regionu střední a východní Evropy. V tu dobu byla Česká republika již zařazena na seznam nepřátelských zemí Ruské federace^[1,2] z důvodu opatření přijatých českou stranou po oznámení Ruskem organizovaného teroristického útoku ve Vrběticích, při kterém zahynuli 2 čeští občané. Ruský nezdařený pokus o rychlé dobytí Ukrajiny tak pouze akceleroval již započaté procesy, které bychom mohli označit jako česko-ruská roztržka.

Úvod do česko-ruských vztahů

Povaha vztahů České republiky, Ruska a Ukrajiny je do značné míry definována historickými milníky a událostmi 19., a hlavně 20. století. Vztahy mezi českou politickou scénou a ruskými vládními kruhy lze datovat do poloviny 19. století, které charakterizuje slavjanofilství části českých národních politiků a myslitelů v tehdejší Rakousku-Uhersku. Romantická představa carského Ruska (např. Karel Kramář) jakožto možného spojence na základě kulturní blízkosti a garanta národního sebeurčení Čechů, byla živena především neúplným obrazem zaostalé země na okraji Evropy.

Poznávací výjezdy českých intelektuálů měly na pověst Ruska většinou devastující vliv, jak dokládá parafráze jednoho z nejvýznamnějších českých buditelů Karla Havlíčka Borovského: „**Odjel jsem do Ruska jako Slovan a vrátil jsem se jako Čech.**“^[3]

Definitivní zhroucení romantizujících představ přinesl bolševický převrat a také situace dobrovolnických Československých legií, které vojensky vystoupili proti formujícímu se Sovětskému svazu. V roce 1918 Čechoslováci vyhráli svůj první a poslední námořní střet s Rudou armádou na Bajkalském jezeře. Po vzniku republiky se pak Československo (ČSR) stalo destinací pro ruské emigranty prchající před bolševiky. Vztahy v první polovině 20. století se Sovětským svazem určovala zahraničně-politická situace, zejm. pak nebezpečí plynoucí z nacistického Německa. V roce 1935 Československo uzavřelo obrannou smlouvu se Sovětským svazem, která se však během Mnichovské krize a pozdějšího obsazení zbytků Československa německými silami ukázala jako zcela nefunkční.

Konec 2. světové války přinesl také nový a pozitivní obraz Sovětského svazu v Československu. Osvobození značné části území od okupantů učinilo ze SSSR garanta nezávislosti poté, co bývalí spojenci Velká Británie a Francie zklamaly svým postupem v předvečer Druhé světové války. Odmítnutí participace na Marshallově plánu a následný komunistický puč (1948) pak již znamenal úplnou orientaci ČSR na Sovětský svaz.

Další zlomovou událostí, která formuje postoj české veřejnosti k Rusku jako takovému dodnes, je invaze armád Varšavské smlouvy v roce 1968. Tehdejší vedení KSČ koketovalo s myšlenkou liberalizace režimu, která byla pro moskevské vedení zcela nepřipustná. Ačkoliv invaze byla podniknuta téměř všemi členy Varšavské smlouvy (včetně Polské lidově demokratické republiky, Maďarské socialistické republiky a Německé demokratické republiky), hlavním okupantem pro drtivou většinu československé veřejnosti se stal Sovětský svaz a jeho vůdce Leonid Iljič Brežněv. Po roce 1989 byl kontingent neuvěřitelných 73 a půl tisíce ruských vojáků a asi 40 tisíc jejich rodinných příslušníků (Pešková, 2006: 49) odsunut zpět do SSSR.

Po rozpadu Varšavské smlouvy a pádu SSSR v roce 1991 začalo nové období vztahů mezi Československem, Ruskem a postsovětskými státy (Ukrajina). V roce 1995 byla zrušena vízová povinnost pro ruské občany, což mělo za následek nárůst emigrace do České republiky. V roce 1999 Česká republika spolu s Polskem a Maďarskem jako první země bývalého východního bloku vstupují do NATO. Rok na to ČR znovuzavádí vízovou povinnost pro Rusy, právě kvůli vysokým počtům Rusů, kteří chtějí v České republice dlouhodobě pobývat. Vztahy v období prvních let vlády Vladimira Putina můžeme charakterizovat jako obezřetné, kdy je Rusko chápáno jako sice svérázný, ale důležitý prvek v rámci politiky evropské bezpečnosti a hlavně jako stabilní dodavatel levných surovin (hlavně ropy a zemního plynu) skrze distribuční síť vybudovanou v 60. letech 20. století (ropovod Družba).

Pokud se podíváme do programových prohlášení vlády České republiky od roku 2000, v oblasti zahraničně politické najdeme vágní formulace typu: „Vláda bude nadále rozvíjet vzájemně výhodné vztahy s Ruskou federací a s Ukrajinou ve všech oblastech společného zájmu.“ (PPV 2002: 29). Ačkoliv Bezpečnostní informační služba[1] pravidelně varovala, že ruská diplomatická mise na území ČR provádí nepřátelskou činnost[2], reakce vlády a silových orgánů ČR byla více méně vlažná. Kladným postojem k Putinově Rusku se v českém stranickém systému vyznačovala především Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM; kvůli sovětské nostalgii a dlouhodobé orientaci na SSSR/Rusko), méně jasněji také Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) a 2 prezidenti: Václav Klaus[3] a Miloš Zeman[4]. Česká republika korigovala vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem hlavně v roce 2009, kdy jako předsednická země musela řešit přerušování dodávek zemního plynu do východních zemí EU kvůli sporům o tranzitní poplatky.

Ruská invaze do Gruzie v roce 2008 (válka v Jižní Osetii) vytvořila v ČR napětí mezi vládou a tehdejším prezidentem Václavem Klausem. Zatímco české ministerstvo zahraničí vydalo prohlášení, ve kterém konstatuje, že „Ruská federace se stala díky svým vojenským krokům proti Gruzii stranou v konfliktu“ a že „ČR plně podporuje územní celistvost a suverenitu Gruzie a podporuje vyslání mezinárodních jednotek za účelem nastolení a udržení míru a bezpečnosti v zónách konfliktu,“ (Vláda ČR, 2008) tak prezident Klaus obvinil Gruzii z vyprovokování Ruska[5]. Podobnou reakci vidíme i v případě událostí Euromajdanu na Ukrajině a anexi Krymu o 6 let později. Zatímco vláda ČR anexi Krymu Ruskou federací odsoudila[6], tehdejší prezident Miloš Zeman i přes přirovnání agrese k invazi vojsk Varšavské smlouvy z roku 1968 vyjádřil pochopení ohledně dezintegračních tendencí ruského obyvatelstva na Krymu a na východní Ukrajině.[7]

Ve stejném roce dochází k výbuchům muničních skladů ve Vrběticích, při kterém jsou zabiti dva čeští občané (zaměstnanci firmy obchodující s vojenským materiálem). Dlouhou dobu to vypadá, že se jedná o nehodu, o to větší překvapení nastává o 7 let později. Události ve Vrběticích posunou ČR ze zastávce pragmatických vztahů s Ruskem do tábora oficiálních nepřátel.

Česko-ruská roztržka

V neděli 18. dubna 2021 byla svolána mimořádná tisková konference tehdejšího premiéra Andreje Babiše (ANO) a ministra vnitra a pověřeného ministra zahraničí Jana Hamáčka (ČSSD). **Premiér médiím a televizním divákům sdělil, že „existuje důvodné podezření“ zapojení agentů GRU Alexandra Jevgeňjeviče Miškina a Anatoly Vladimirovich Chepiga do výbuchů ve Vrběticích.** Aktéři známí z pokusu o vraždu dvojitého agenta Sergeje Skripala v anglickém Salisbury se měli v kritických dnech pohybovat na jihovýchodní Moravě. Při vstupu do Česka se oba prokázali krycími pasy vystavenými rozvědkou GRU, které později použili i během akce ve Velké Británii (ČTK, 2021).

V reakci na tuto skutečnost Česká republika vyhostila 18 ruských „diplomatů“, které české tajné služby označili za bezpečnostní riziko. Rusko v odvetě následující den vyhostilo 20 pracovníků českého velvyslanectví v Moskvě, z toho šestnáct diplomatů. Česká strana tento krok vyhodnotila jako nepřiměřený a vyhoštěním dalších 63 ruských zaměstnanců ambasády v Praze srovnala počty na zastupitelských úřadech obou zemí (Polaczyková, 2021). Roztržka byla dokonána zařazením České republiky jako první evropské země a první země EU na seznam tzv. nepřátelských zemí Ruské federace vedle Spojených států amerických (TASS, 2021).

Po parlamentních volbách v roce 2021 vítězí opoziční koalice SPOLU (ODS, TOP 09 a KDU-ČSL), která s dalšími kolačními partnery Piráty a hnutím STAN poprvé v rámci programového prohlášení vlády chce provést „revize vztahů s Ruskem a Čínou“ **a také se zavazuje, že „výstavbu nového [jaderného] zdroje v Dukovanech (...) nebudou stavět ruské ani čínské firmy.“** (PPV, 2021: 10, 25) Ruský útok na Ukrajinu, který začal 24. února 2022, poté již jen potvrdil postoje české polické reprezentace k Rusku, kdy všichni relevantní aktéři, včetně dříve proruského prezidenta Zemana[1], invazi tvrdě odsoudili. Důležitým momentem české zahraniční diplomacie směrem k Rusku, byla návštěva českého premiéra Petra Fialy spolu s premiérem Polska Mateuszem Morawieckim a slovinským premiérem Janezem Janšou v Kyjevě 15. března 2022, což Českou republiku zařadilo mezi státy výrazně podporující ukrajinský režim. Česká republika té jako jedna z prvních zemí EU poskytla Ukrajině těžké zbraně, včetně více jak desítky tanků T-72M či BVP (ČTK, 2022).

Další důležitou změnou na politické mapě České republiky bylo zvolení nového českého prezidenta Petra Pavla v lednu 2023. Bývalý náčelník generálního štábu Armády České republiky (2012–2015) a bývalý předseda vojenského výboru NATO (2015–2018) dlouhodobě zastává názor, že Rusko je bezpečnostní hrozbou.[2] Rovněž v březnu 2023 vláda ČR poprvé od roku 1989 kvůli Rusko-ukrajinské válce aktualizovala svoje programové prohlášení (PPV, 2023), ve kterém došlo ke zpřesnění výzev, které válka na východní Ukrajině vytváří, a také zahrnutí opatření v oblasti energetické bezpečnosti a diverzifikace energetických zdrojů.[12]

Současný stav a budoucnost

Dosavadní koncepce zahraniční politiky České republiky je z roku 2015. V kapitole Ostatní teritoria se na adresu Ruska dočteme: „**Česká politika vůči Rusku, včetně míry politických i ekonomických kontaktů, bude záviset na respektu Ruské federace k mezinárodnímu právu a k územní integritě a svrchovanosti jeho sousedů.**“ (MZV, 2015) Vzhledem k tomu, že Rusko porušilo respekt k mezinárodnímu právu a narušilo územní integritu Ukrajiny, v současnosti dochází k přepracování koncepce, kterou dle informací poskytnutých ministrem zahraničí Janem Lipavským, by mělo ministrové zahraničních věcí představit v polovině roku 2023 (Český rozhlas, 2023), což se zatím nestalo. Můžeme však očekávat pojmenování Ruska jakožto akutní hrozby pro ČR, EU i NATO a výraznou podporu Ukrajiny v procesu osvobození území, které drželo před rokem 2014.

Aktualizovaná bezpečnostní strategie České republiky již explicitně uvádí, že „Rusko záměrně působí proti politické, ekonomické a společenské stabilitě v Česku. Je zásadní hrozbou pro naši bezpečnost,“ (MZV, 2023: 6) či že „**[z]a přirozenou oblast svého vlivu Rusko stále považuje také střední Evropu. Rusko zpochybňuje právo suverénních zemí zvolit či změnit své spojence; cíleně destabilizuje státy ve svém sousedství, na západním Balkáně, Blízkém východě i africkém kontinentu.**“ (MZV, 2023: 6) V souvislosti s tím ministerstvo zahraničí připravilo dokument s názvem Zpráva o revizi vztahů s Ruskem, kromě obecných postojů jasně uvádí, že sankce vůči Ruské federaci se budou uplatňovat i v dalších letech a že „Česká republika musí pracovat s ruskou menšinou v Česku tak, aby nebyla zdrojem problémů a rizik, ale příležitostí k budoucímu nastavení vztahů mezi českou a ruskou společností.“ Dále ČR se zavazuje „podporovat ruskou občanskou společnost a obhájce lidských práv, ruskou demokratickou opozici a nezávislé novináře i demokratický exil.“ (Břešťan, 2023)

Dopady rusko-ukrajinské války na zahraniční politiku ČR jsou zejm. v oblasti bezpečnostní. To znamená podpora ČR posilování role kolektivní obrany v Evropě, včetně podpory přijetí Finska a Švédska do NATO. Dále jde o jasné pojmenování Ruska jako akutní bezpečnostní hrozby pro ČR, kdy Rusko má aktivně svými kroky nabourávat svobodu a soudržnost České republiky. S tím souvisí i plnění závazku 2 % HDP na obranu, ke kterému se vláda zavázala ve svém programovém prohlášení už od roku 2024 (PPV 2023: 29; srov. PPV 2021: 29) a masivní nákupy nové vojenské techniky. V oblasti energetické bezpečnosti může vidět urychlenou snahu o diverzifikaci zdrojů ropy a zemního plynu, nákup podílu v LNG terminálu v Nizozemí (2022), podpora rozšíření ropovodu TAL, vybudování plynové propojky s Polskem v Moravskoslezském kraji (STORK II – zalistován v oficiálním seznamu projektů Trojmoří).

V neposlední řadě je to požadavek na úplné stažení ruských vojsk z Ukrajiny (včetně Krymu), bezpečnostní záruky ze strany Ruské federace Ukrajině, podpora členství Ukrajiny v EU a NATO a rekonstrukce Ukrajiny.

ZDROJE

- [1] As the first European country and the first EU member state.
- [2] TASS, 2021, "Russian government approves list of unfriendly countries.", an article dated 14.05.2021 available on the Tass.com website, source: <https://tass.com/politics/1289825> [access: 30.09.2023]
- [3] An exact quote from the original work "Slavs and Bohemia" by Karel Havlíček Borovský in the Pražské noviny from 1846: "The Russian frosts and other Russian things extinguished the last spark of all-Slavic love in me; I never had a trace of cosmopolitanism without it, so I returned to Prague in Bohemia." (Borovský, 1846; translated by the author). Borovský K. H., "Slovan a Čech", an article available at the Pražské noviny newspaper from 1846: February 15th, 19th, 22nd, 26th, March 1st, 5th, 8th, 12th, 1846. no. 14 to 21. pp. 53–64, 59–60, 63–64, 67–68, 71–72, 75–77, 81–82, 85–86.
- [4] Pešková M., Jsem imigrant = Ja - immigrant : imigranti z bývalých zemí SSSR v České republic, 1 edition, publisher: Ústí nad Labem: Vlasta Králová, 2006, s. 49.
- [5] PPV, 2002, Programové prohlášení vlády, source: https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vladimir-spidla/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf [access: 30.09.2023]
- [6] In Czech: Bezpečnostní informační služba (BIS) – secret service of the Czech Republic.
- [7] Quote from the Annual Report of the Security Information Service for the year 2013: "In the case of the Russian diplomatic mission, the number of intelligence officers under diplomatic cover was extremely high in 2013, and in addition, it is supplemented by intelligence officers who travel to the Czech Republic independently (tourists, experts, academics, businessmen...)." BIS, 2013, s. 9; translated by the author).
- [8] President in the years 2003 – 2013, elected indirectly by the parliament.
- [9] President in the years 2013 – 2023, directly elected.
- [10] Vláda ČR, 2008, "Konfliktem mezi Gruzii a Ruskem se zabývají ministři zahraničí EU", article from 12.08.2008 available on the website Vláda.cz., source: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=39922&tmplid=50> [access: 30.09.2023]
- [11] "The role of the Georgian president, government and parliament in the responsibility for provoking the war is indisputable and obviously fatal." source: Vaca, 2008; translated by author.
- [12] The then Prime Minister Bohuslav Sobotka (ČSSD) declared: "We are definitely witnessing a propaganda war and an attempt by the Russian leadership to justify its actions in Crimea." source: Czech Television, 2014 (translated by the author, Karel Sál)
- [13] ČTK, 2014, "Zeman nesouhlasí s ruskou vojenskou intervencí na Ukrajině a varuje: Vykopete příkop pro celou generaci", article dated 01.03.2014 available on the webpage Eurozpravy.cz, source: <https://web.archive.org/web/20140301220713/http://m.domaci.eurozpravy.cz/politika/88428-zeman-nesouhlasi-s-ruskou-vojenskou-intervenci-na-ukrajine-a-varuje-vykopete-prikop-pro-celou-generaci/>. "While I fully understand the interests of the majority Russian-speaking population of Crimea, which was annexed to Ukraine in 1954 by Khrushchev's senseless decision, we have our experience with the military intervention of 1968. And I believe that any military intervention creates a deep trench that cannot be filled in a generation. (translated by the author, Karel Sál) [access: 30.09.2023]

- [14] ČTK, 2021, Do výbuchu ve Vrběticích byli zapojení ruští agenti, oznámil Babiš. Česko jich osmnáct vyhostí, article dated 18.04.2021 available on the Ceskatelevize.cz website, source: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3299339-do-vybuchu-municniho-arealu-ve-vrbeticich-byly-podle-zjisteni-ceskych-bezpecnostnich-accees>: 30.09.2023]
- [15] Polaczyková, M. T., 2021, "ČR vyhostí další zaměstnance ruské ambasády. Moskva se srovnáním počtů souhlasí", article dated 23.04.2021 available on the website Denik.cz, source: https://www.denik.cz/z_domova/cesko-rusko-ambasada-diplomate-vrbetice-spor-20210422.html [accees: 30.09.2023]
- [16] The electoral coalition was composed of three center-right parties: 1) Civic Democratic Party (Občanská demokratická strana, ODS), 2) Tradition Responsibility Prosperity 09 (Tradice Odpovědnost Prosperita 09, TOP 09) and Christian and Democratic Union – Czechoslovak People's Party (Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, KDU-ČSL).
- [17] PPV, 2022, Programové prohlášení vlády České republiky, source: <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf> [access: 30.09.2023]
- [18] "It is already clear today that the date February 24th, 2022, will go down in history in a tragic way, similar to, for example, September 1st, 1939, or September 11th, 2001. The current events in Ukraine testify to the fact that the relatively long period of peace in Europe was - let's see - on history in its entire length - rather the exception than the rule.", Soukup, 2022 (translated by the author, Karel Sál)
- [19] ČTK, 2022, Česko zřejmě poslalo Ukrajině několik desítek tanků a bojových vozidel pěchoty, article dated 05.04.2022 available on the E15.cz website, source: <https://www.e15.cz/valka-na-ukrajine/cesko-zrejme-poslalo-ukrajine-nekolik-desitek-tanku-a-bojovych-vozidel-pechoty-1389046>
- [20] ČTK, 2018, Rusko a Čína jsou pro nás větší hrozbou než terorismus, říká generál Pavel, article from 08.11.2018, available on the Aktualne.cz website, source: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/rusko-je-pro-nas-vetsi-hrozba-nez-terorismus-rika/r~9071d120e37a11e8b9390cc47ab5f122/>. "From Russia's point of view, we are part of NATO, and this is perceived as a security threat. So why should we feel that Russia is our friend.", ČTK, 2018 (translated by the author, Karel Sál)
- [21] PPV, 2023, Programové prohlášení vlády České republiky. Praha březen 2023, source: <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/Aktualizovane-Programove-prohlaseni-vlady-.pdf> [access: 30.09.2023]
- [22] PPV, 2023: "In connection with the security situation in Europe, the Czech Republic will strive to diversify resources and strengthen infrastructure aimed at moving away from raw materials from the Russian Federation.", p. 9; (translated by the author, Karel Sál)
- [23] MZV (2015). Koncepce zahraniční politiky ČR. 13. 7. 2015. https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html [access: 30.09.2023]
- [24] Český rozhlas, 2023, Nová koncepce zahraniční politiky by měla být hotova v polovině roku, article dated 19.01.2023 available on Český rozhlas, source: <https://cesky.radio.cz/nova-koncepce-zahranicni-politiky-mela-byt-hotova-v-polovine-roku-8772719> [access: 30.09.2023]
- [25] MZV (2023). Bezpečnostní strategie České republiky. Praha červen 202, s. 6, source: https://www.mzv.cz/file/5161086/Bezpecnostni_strategie_2023.pdf [access: 30.09.2023]
- [26] Břešťan, R. (2023). Česko reviduje vztahy s Ruskem: „Je zásadní hrozbou pro naši bezpečnost a svobodu.“, article dated 13.04.2023 available on the Hlaidacipes.org. website, source: <https://hlaidacipes.org/cesko-reviduje-vztahy-s-ruskem-je-zasadni-hrozbou-pro-nasi-bezpecnost-a-svobodu/> [access: 30.09.2023]
- [27] Vaca J., 2008. Za válku mohou Gruzínci, přitvrdil Klaus, article dated 18.08.2008 available on the Idnes.cz website, source: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/za-valku-mohou-gruzinci-pritvrdil-klaus.A080817_212741_zahranicni_dp [access: 30.09.2023]
- [28] BIS (2013). Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2013, article available on the bis.cz website, source: <https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocnizpravy/2013-vz-cz.pdf> [access: 30.09.2023]
- [29] Česká televize, 2014, Sobotka: EU musí vidět situaci na Ukrajině realisticky, article dated 12.03.2014 r. available on Ceskatelevize.cz website source: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1042468-sobotka-eu-musi-videt-situaci-na-ukrajine-realisticky> [dostep: 30.09.2023]

KAPITOLA 2

MARCIN ARTUR BARTOSZEWICZ, PH.D.

"ANGAŽOVANOST ČESKÉ REPUBLIKY VE VISEGRÁDSKÉ SKUPINĚ A INICIATIVĚ TROJMOŘÍ – SPOLEHLIVÝ ZÁKLAD PRO ZINTENZIVNĚNÍ ČESKO-POLSKÝCH BILATERÁLNÍCH VZTAHŮ?"

Cesta Česka a Polska k evropské integraci

Dne 23. března 1920 začínají novodobé formální česko-polské bilaterální vztahy. V tento den chargé d'affaires Vladimír Radimský, pověřený ministrem zahraničí Československa, doručil Varšavě kabinetní dopis, který položil základy pro činnost stálého československého diplomatického zastoupení v Polsku.[1] **Diplomatické vztahy mezi oběma státy se v krátkém meziválečném období vyznačovaly vzájemnou nedůvěrou pramenící z odlišných zahraničněpolitických přístupů. Polský historik Andrzej Paczkowski tuto dobu označil za stav „chladného míru“ nebo „chladného sousedství“.**[2] Po Druhé světové válce nezávislé, zájmově orientované bilaterální vztahy mezi oběma národy fakticky neexistovaly. Komunistické vlády v Česku i Polsku jednaly v rámci politiky prosazované Sovětským svazem. Kulturní centra a diplomatická místa byla zapojena do ideologické propagandy zaměřené na „spřátelené socialistické státy“. Spolu s tím byly potírány jakékoli autonomní vztahy soukromých ekonomických subjektů na nižší úrovni, včetně obchodníků nebo bankéřů, udržované prostřednictvím honorárních konzulátů. Tyto honorární konzuláty byly později uzavřeny. Teprve v roce 1989, po pádu komunismu v Československu a Polsku, došlo k obnovení nezávislé zahraniční politiky, a tím i bilaterálních vztahů.[3] Zánikem Československa dne 31. prosince 1992 došlo k automatickému navázání diplomatických styků mezi Polskem a oběma nástupnickými zeměmi – Českou republikou a Slovenskem. Pro zachování právní kontinuity nově vzniklé státy postoupily ke smlouvám a dohodám, které předtím uzavřel s Polskem jejich předchůdce.[4],[5]

Češi, Slováci a Poláci sdíleli zkušenost násilného vtažení do komunistického východního bloku a následně úspěšně iniciovali změnu režimu v roce 1989. Nově svobodné společnosti čelily společným výzvám na cestě k demokratizaci, volnému tržnímu hospodářství a evropské integraci. Tyto společné zájmy byly stvrzeny nově zvolenými demokratickými vůdci. **Společná deklarace o spolupráci mezi Českou a Slovenskou federativní republikou, Polskou republikou a Maďarskou republikou v úsilí o evropskou integraci**, podepsaná dne 15. února 1991 prezidenty Československa a Polska – Václavem Havlem a Lechem Wałęsą spolu s maďarským premiérem Józsefem Antallé, signalizovala vznik neformálního dialogu a diskusního formátu – Visegrádského trojúhelníku. Brzy nato, v roce 1993, se v důsledku rozpadu Československa trojúhelník transformuje do Visegrádské skupiny se čtyřmi členskými státy (V4). Při výběru místa setkání byla sledována historická paralela. Město Visegrád na maďarsko-slovenské hranici odkazovala na historické setkání českého, uherského a polského krále na tomto místě roku 1335.[6]

V letech 1993–2003 se v rámci visegrádského formátu konaly jednání a konzultace na různých úrovních, přičemž summity měly za cíl koordinovat úsilí o připojení k evropským a euroatlantickým integračním strukturám: Severoatlantické alianci (např. setkání hlav států a vlád, ministrů zahraničních věcí zemí V4 a amerického prezidenta Billa Clintona v Praze v roce 1994; zasedání ministrů obrany zemí V4 ve Varšavě v roce 1994 a Gdyni v roce 1996) a k Evropské unii (setkání vyjednávačů EU a V4 v Bratislavě v roce 1999; v Bruselu v letech 2000 a 2001; **Kolokvium V4 a Beneluxu v roce 2002 o budoucnosti Evropy**; Summit předsedů vlád zemí V4 a Beneluxu v roce 2004 před zasedáním Evropské rady v Bruselu).[7]

Tyto snahy vyvrcholily úspěšným vstupem států V4 do obou organizací. Česko, Polsko a Maďarsko oficiálně vstoupily do Severoatlantické aliance (NATO) 12. března 1999 a Slovensko je následovalo v roce 2004.[8] To znamenalo ambiciózní krok pryč z postsovětského prostoru a vlivu Ruské federace. Východní rozšíření Evropské unie z roku 2004 bylo prezentované jako naplnění ambicí těchto čtyř bývalých sovětských satelitů. Těm se spolu s dalšími šesti kandidátskými zeměmi podařilo splnit nezbytné podmínky a v roce 2003 v Aténách podepsat Smlouvu o přistoupení. Plnění kodaňských kritérií ze strany členů Visegrádu bylo synonymem potvrzení úspěchů. Středoevropské země se mohly pochlubit fungujícími silnými a stabilními demokratickými institucemi, úspěšně zavedenými tržními ekonomikami a legislativním prostředím přizpůsobeným požadavkům a politickému prostředí Evropské unie.[9] Cíle stanovené při vzniku formátu V4 v roce 1991 byly splněny, nicméně členské státy byly odhodlány pokračovat ve spolupráci nadále, a to i v rámci EU. V reakci na to čtyři předsedové vlád podepsali v roce 2004 Kroměřížskou deklaraci – **o spolupráci zemí Visegrádské skupiny po jejich vstupu do Evropské unie**. [10]

Visegrádská skupina po přistoupení zůstala platformou primárně na podporu evropských integračních snah, nikoli alternativou evropské integrace samotné. Do neformální organizace byla včleněna myšlenka spolupráce v rámci širších celoevropských struktur. Podoba spolupráce není formální ani institucionalizovaná, místo toho je založena na periodickém udržování kontaktů na více úrovních – od vládních setkání až po odborné konzultace. Visegrádská skupina má jedinou institucionální složku – Mezinárodní visegrádský fond, založený v roce 2000, jehož cílem je podporovat „**rozvoj spolupráce v kultuře, vědeckou výměnu, výzkum, vzdělávání, výměnu studentů, rozvoj přeshraniční spolupráce a propagaci turistiky**“. Příspěvky vlád do fondu V4 se stabilně zvyšují.[11]

Dvanáct let po vstupu zemí V4 do EU, v roce 2016, se zformovala nová platforma pro spolupráci v rámci EU – dvanáct členských států, včetně všech zemí V4, se sešlo v chorvatském Dubrovniku a založilo Iniciativu Trojmoří. Tento projekt byl iniciován prezidenty Polska a Chorvatska.[12] Od té doby existují dva formáty, v rámci kterých mohou země V4 podporovat a prosazovat společné zájmy. Na jejich úlohu je tedy třeba nahlížet z perspektivy bilaterálních vztahů.

Euroatlantický integrační proces byl nepochybně přínosný pro všechny země V4. Odhaduje se, že vstup do EU přinesl všem čtyřem členům Visegrádské skupiny měřitelné ekonomické zisky (nadbytečné HDP na obyvatele ve srovnání s alternativní cestou rozvoje mimo struktury EU), přičemž odhady pro Polsko a Slovensko jsou poměrně vysoké, zatímco pro Českou republiku a Maďarsko o poznání skromnější – částečně kvůli počátečním rozdílům v infrastruktuře[13]. Postkomunistické země významně těžily z přístupu na společný trh, i když současně pocítily určité sdílené „náklady“ na členství v EU – např. fenomén odlivu mozků z východu na západ.[14] Členství v NATO konečně osvobodilo země od sféry postsovětského vlivu a zajistilo dlouhodobý mír a bezpečnost – tedy zásadní předpoklady pro socioekonomický rozvoj. Důležitost vstupu do struktur NATO je zřejmá i ve světle současné války Ruska proti Ukrajině.

Nemůžeme ale přehlédnout i nově vzniklé problémy. Po pádu železné opony byl kontinent rozdělen velkou nerovností – a to hlavně ve střední Evropě, která během sovětského vlivu ekonomicky strádala.[15] A rozdělení na východ a západ je v Evropské unii patrné dnes. Připočteme-li nově vznikající výzvy, kterým čelí celá Unie: migrační krize od roku 2015, pokračující ruská válka proti Ukrajině a konflikty vznikající na linii evropských institucí mezi Bruslem na jedné straně a Polskem a Maďarskem na straně druhé, jednotu Visegrádské čtyřky je zkušena z mnoha stran. Zejména proto, že země vykazují rozdílné přístupy k naléhavým problémům a neshodují se na perspektivách další spolupráce.

Současný český pohled na skupinu V4 a Iniciativu Trojmoří

Český přístup k těmto dvěma formátům spolupráce lze nejlépe popsat jako pragmatický a opatrný. V prvních dnech po iniciaci Visegrádské skupiny se v rámci české tuzemské politiky zformovaly dva přístupy. Václav Havel vnímal skupinu jako regionální platformu napomáhající přístupovému úsilí a jako regionálního hráče v oblasti střední a východní Evropy. Václav Klaus upřednostňoval individuální přístup jednotlivých zemí k euroatlantickým strukturám a formát visegrádské spolupráce považoval spíše za ad hoc platformu.[17] Rozpory mezi těmito dvěma hledisky zůstaly v politice českého státu hluboce zakořeněny. Koncepce české zahraniční politiky totiž zahrnovala EU jako zásadní rámec pro efektivní provádění politiky a Německo jako klíčového partnera. Vládní dokumenty konzistence zdůrazňují ekonomickou provázanost a strategický význam a roli Německa v EU, na globální ekonomické scéně a v mezinárodních bezpečnostních formátech.[18]

Migrační krize roku 2015 a diskuse EU o relokačním mechanismu přinesly zintenzivnění spolupráce v rámci formátu V4, protože členské země vyjadřovaly podobné postoje již od září 2015. Postoj Česka k evropským návrhům byl nakonec mírnější, neboť ve srovnání s Maďarskem a Polskem bylo ochotno určitý počet migrantů přijmout.[19] V tomto období také došlo k přesunu moci směrem ke konzervativnímu a euroskeptickému táboru, a to zejména v Polsku a Maďarsku. Nově zvolená polská vláda na konci roku 2015 zahájila hluboké reformy soudnictví. Brzy poté následoval konflikt na ose Varšava-Brusel a bezprecedentní kroky Bruselu podniknuté proti členskému státu kvůli porušování pravidel „právního státu“ [20]. Přibližně v té době změny ústavy v Maďarsku podobně vedly k zahájení řízení o porušení povinností člena EU, ale celkově byl ze strany orgánů EU přijat mírnější přístup, patrně kvůli účasti maďarské vládní strany Fidesz v politicky silné Evropské lidové straně (EPP). Maďarsko solidárně odmítlo podpořit sankční výzvy proti Polsku. [21] Na ose EU-V4 se tak začal rýsovat konflikt.

To vedlo k tomu, že se české zahraničněpolitické ideály střetávaly s reálnou možností, že se státy V4 získají nálepku „potížisty“ – neboť postoje států V4 stály v opozici vůči mnoha iniciativám pocházejícím z Bruselu.[22] Veřejnost v Česku začala vyjadřovat vysoce skeptické názory označující Visegrád za **„toxickou skupinu; neliberální nacionalistické, xenofobní a euroskeptické uskupení nerespektující právní stát a liberálně-demokratické hodnoty“**. Celkově vzato tato myšlenka, že proevropské aspekty spolupráce V4 zastíní odpor vůči evropským institucím, byla pro rostoucí část české společnosti a politickou reprezentaci silně znepokojující. Někteří političtí představitelé začali namítat, že formát V4 již přežil svou politickou užitečnost. Objevily se také hlasy poukazující na riziko oslabení cílů české zahraniční politiky. Zároveň byly přítomny protichůdné názory – zaměřené na úspěch jednotného postoje a zvýšení soudržnosti skupiny v návaznosti na společný postoj k migraci.[23]

Česko váhalo, zda otevřeně podpořit „revoluci“ Maďarska a Polska. Za bývalého premiéra Andreje Babiše (2017–2021) byly česko-maďarské vztahy více než vřelé. Maďarský premiér Viktor Orbán otevřeně vyjádřil svou podporu Babišovi a na Demografickém summitu v Budapešti v roce 2021 prohlásil: **„Andreji, stojíš před volbami: vyhraj prosím.“** Političtí komentátoři také poznamenali, že předvolební rétorika předsedy hnutí ANO se podobala rétorice Fideszu. Babiš také podtrhl nutnost přísné migrační politiky.[24]

Iniciativa Trojmoří nejprve vyvolala české obavy z instrumentalizace fóra proti EU a pokusu vyloučit Německo, nebo alespoň minimalizovat jeho roli v rozhodovacích procesech. Pozornost byla upřena na ústřední roli Polska při rozvoji iniciativy a čeští komentátoři také upozorňovali na některé paralely s konceptem Intermarium – tj. primárního prosazování zájmů Polska na úkor partnerů.[26]

Regionální formáty spolupráce, jako je V4 a Iniciativa Trojmoří, vzhledem k jejich nedostatečné institucionalizaci silně závisí na vnitřní politice jednotlivých zemí. Zásadní je proto perspektiva každé jednotlivé země – a to včetně Česka, které vždy prosazovalo obezřetný přístup. Nejnovější posuny v české perspektivě byly katalyzovány výsledky voleb v roce 2021, ve kterých zvítězila koalice SPOLU, jež následně sestavila vládu se středolevicovou aliancí Pirátů a Starostů [27], a také propuknutím války na Ukrajině. Tato událost negativně posunula vnímání důvěryhodnosti mnoha evropských partnerů (Maďarska, ale i Německa) a potřebu intenzivní spolupráce v oblasti energetické bezpečnosti.

Nová vláda České republiky se snažila zbavit označení potíživý a rozvinout jiný, více probruselský přístup. Důsledně se tak rozchází s Maďarskem. Toto postupné zhoršování vztahů je důsledkem odlišného přístupu členských zemí k válce Ruska proti Ukrajině. **Lidové noviny** po vítězství Viktora Orbána ve volbách v roce 2022 informovaly o radikálních hlasech ze středopravého vládnoucího tábora v českém parlamentu, které zašly dokonce tak daleko, že vyzývaly k rozpuštění Visegrádské skupiny. Marek Ženíšek, předseda českého sněmovního zahraničního výboru a poslanec za TOP 09, považoval současnou spolupráci ve formátu V4 za nesmyslnou vzhledem k maďarskému přístupu k probíhající válce. Místo toho vyzval k individuální spolupráci s Polskem, Slovenskem a pobaltskými státy. Předsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Markéta Pekarová Adamová navrhla omezit intenzitu spolupráce a případně dočasně pozastavit členství ve V4.

Nadšenci pro V4, například europoslanec za ODS Alexandr Vondra, vyjádřili podporu dialogu mezi polskou a českou vládou v přístupu k Maďarsku. Hlavní poradce premiéra Petera Fialy pro záležitosti Evropské unie obhajoval přístup, který nejvíce odpovídá českému zahraničněpolitickému dogmatu, že členství ve V4 je v zájmu Česka a výsledky voleb v ostatních členských státech na tom nic nemění. Vyzval k upuštění od glorifikování či odsuzování formátu a zdůraznil, že Česká republika musí nadále vytvářet koalice na mnohem širších základech, jak tomu ostatně bylo v rámci EU vždy.[28] Petr Pavel, nově zvolený prezident ČR od ledna 2023, kritizoval Visegrádskou skupinu kvůli Maďarsku během své předvolební kampaně, a po volbách otevřeně prohlásil, že skupinu dnes vnímá **„spíše jako poradní fórum bez ambicí podrobné koordinace zahraniční či bezpečnostní politiky“**.

Po volebním vítězství navštívil Polsko i Slovensko, ale cestu do Maďarska vynechal. [29]V srpnu 2023 zdůraznil význam regionálních formátů spolupráce, zdržel se kritiky samotného jádra Visegrádu, ale vyjádřil očekávání změny tak, aby skupina byla opět **„věrná svému zakladatelskému duchu, která byla demokratizační a proevropská“**. [30]

Zvláště důležitý je současný přístup České republiky k Visegrádské skupině. 1. července 2023 se země ujala předsednictví. S největší pravděpodobností bude předsednictví minimalistické a zaměřené především na sociální aspekty spolupráce. Vzhledem k tomu, že ministr zahraničí Jan Lipavský je členem České pirátské strany, která je vůči V4 tradičně skeptická, bude míra kontaktů pravděpodobně marginalizována.[31] **Úvod k Programu českého předsednictví Visegrádské skupiny 2023/2024** vyzdvihuje demokratický základ spolupráce, ve kterém **„země V4 se musí držet principů, na kterých konstituovaly svou moderní demokratickou státnost [...], musí podporovat samostatnost, suverenitu a územní nezávislost Ukrajiny a [...] její přirozené právo na sebeobranu proti ruské agresi“**. To ukazuje na zásadní rozdíly v chápání cílů mezi jednotlivými členy.[32]

Naopak Iniciativa Trojmoří zaznamenala v českém vnímání pozitivní posun. Koalice SPOLU zařadila větší zapojení do svého volebního programu. Dle předvolebního dokumentu je hlavním pozitivním aspektem Trojmoří podpora a zapojení USA. S ohledem na energetickou válku za strany Ruska nabyly na významu infrastrukturní projekty, jako je propojka Stork II, které má za cíl propojit plynárenské soustavy Polska a České republiky. Projekt byl uveden do investičního rámce Iniciativy Trojmoří. Nahradil tak projekt vodní cesty Dunaj-Odra-Labe, který propagoval bývalý český prezident Miloš Zeman, ale po prezidentských volbách v roce 2023 byl tento projekt vládou zastaven a opuštěn.[33] Avšak váhavost ohledně dalšího zapojení do iniciativy ukazuje, že Česko je při hodnocení prospěšnosti spolupráce opatrné.[34]

Perspektivy V4 a 3SI mohou stát základem pro zintenzivnění česko-polských bilaterálních vztahů

Česko-polské bilaterální vztahy byly vždy sužovány určitou mírou konfliktů – nejnovějším příkladem je prudká roztržka ohledně hnědouhelného dolu Turów, ale významné jsou i předchozí spory, zejména v oblasti zemědělsko-potravinářských produktů. Příkladem mohou být kontroly hovězího masa, které v roce 2019 na české straně probíhaly celý měsíc, dokud neproběhla jednání mezi českou a polskou vládou a eurokomisařem pro zdraví. Veškeré polské hovězí maso tehdy mělo být před vstupem na český trh testováno v akreditované laboratoři na náklady dovozce. Toto opatření bylo později Evropskou komisí označeno za „nepřiměřené“[35]. Na české straně bylo mnoho negativních informačních kampaní a protekcionistických politik zaměřeno čistě na dovoz polských potravin. Dopad českých voleb v roce 2021 a úspěch koalice SPOLU na česko-polské vztahy je mnohovrstevnatý. První věcí je vyřešení sporu o důl Turów [36] a také zlepšení spolupráce na úrovni premiérů – šéfové vlád obou zemí totiž pocházejí ze stran PiS a ODS, které společně patří ke Straně evropských konzervativců a reformistů (ECR). Výsledek voleb však prohloubil dříve zmíněné zásadní rozdíly v přístupu ke konfliktu s evropskými institucemi. To nadále testuje odolnost a kvalitu bilaterálních vztahů. Nicméně ve světle nadcházejících polských parlamentních voleb je budoucnost vztahů na ose Varšava–Brusel nejistá.

Role V4 vedle fóra EU jako platformy spolupráce s Polskem byla nastíněna v koncepcích české zahraniční politiky. Dokument **Koncepce zahraniční politiky České republiky** z roku 2015 výstižně definuje cíle týkající se Polska jako uskutečňování strategického partnerství .[37] Iniciativa Trojmoří zaznamenala obnovený zájem ze strany nové české vlády, ale budoucnost českého zapojení je nejistá. Bohužel zahraničněpolitické rozpory mezi ČR a Maďarskem zmenšily mezinárodní vliv formátu V4, tak jeho vlastní aktivitu.[38]

V době ruské agrese proti Ukrajině je význam česko-polských vztahů zásadní. Tváří v tvář společnému agresorovi existuje obrovská nenaplněná perspektiva spolupráce. [39] O důležitosti těchto bilaterálních vztahů hovoří to, že vždy byly, a nadále jsou, cílem ruských dezinformačních snah.[40] Signály české vlády poukazují na pokračující zájem o dialog a prosazování společných zájmů. Bohužel prozatím nikoliv přes platformy V4 a Iniciativy Trojmoří.

ZDROJE

- [1] Embassy of the Czech Republic in Warsaw, 2023, History of the Czech diplomatic and consular representation, source: https://www.mzv.cz/warsaw/en/general_information_on_the_embassy/history_of_the_czech_diplomatic_and/index.html [access: 30.09.2023]
- [2] Gawron K., 2015, Stosunki polsko-czechosłowackie w latach 1918-1939 jako przyczynek do badań nad konfederacją polsko-czechosłowacką 1939-1943, [in:] Historia I Polityka, no (1), pp. 47-78.
- [3] Visegrad Group, 2021, History of the Visegrad Group, source: <https://www.visegradgroup.eu/about/history> [access: 15.09.2023]
- [4] Visegrad Group, 2021, Calendar, source: <https://www.visegradgroup.eu/calendar> [access: 22.09.2023]
- [5] Tyburski M., 2021, The Accession of Poland, the Czech Republic and Hungary to NATO, article available on the Warsaw Institute website, source: <https://warsawinstitute.org/accession-poland-czech-republic-hungary-nato/> [access: 22.09.2023]
- [6] Publications Office of the European Union, 2007, The 2004 enlargement: the challenge of a 25-member EU, article available on the EUR-Lex website, source: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-2004-enlargement-the-challenge-of-a-25-member-eu.html> [access: 22.09.2023]
- [7] Visegrad Group, 2021, Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic, source: <https://www.visegradgroup.eu/2004/declaration-of-prime> [access: 22.09.2023]
- [8] Visegrad Group, 2021, Aims and structure, source: <https://www.visegradgroup.eu/about/aims-and-structure> [access: 22.09.2023]
- [9] Three Seas Initiative, 2023, Three Seas Story, source: <https://3seas.eu/about/threeseasstory> [access: 22.09.2023]
- [10] Hagemeyer J., Michałek J. J., & Svatko P., 2021, Economic impact of the EU Eastern enlargement on New Member States revisited: The role of economic institutions, [in:] Central European Economic Journal, no 8(55), pp. 126-143.
- [11] Golovics, J., 2019, Addressing the EU's East-West Brain Drain: Why a Tax Solution Would Be in Vain. New Perspectives, [in:] Interdisciplinary Journal of Central & East European Politics and International Relations, no 27(2), pp. 63-85.
- [12] Vonyó T., 2017, War and socialism: why eastern Europe fell behind between 1950 and 1989 [in:] The Economic History Review, no 70(1), pp. 248-274.
- [13] Jovanović M. N., 2004, Eastern enlargement of the EU: a topsy-turvy endgame or permanent disillusionment, [in:] Journal of Economic Integration, pp. 830-868.
- [14] Kolomazník T., Rod Z., 2022, What to expect from Czech Foreign policy in 2022-2025? FOKUS Austria Institut für Europa- und Sicherheitspolitik, source: <https://www.aies.at/download/2022/AIES-Fokus-2022-02.pdf> [access: 22.09.2023]
- [15] Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, Policy Planning Department, 2015, Concept of the Czech Republic's Foreign Policy, source: https://www.mzv.cz/file/1574645/Concept_of_the_Czech_Republic_s_Foreign_Policy.pdf [access: 22.09.2023]

- [16] Bąk-Pitucha A., 2023, The Visegrad Group (V4) and the migration crisis in Europe, [in:] Political Science Studies, 2023:68.
- [17] EURACTIV, 2016, EU takes unprecedented step against Poland over rule of law, article available on the EURACTIV website, source: <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/eu-takes-unprecedented-step-against-poland-over-rule-of-law/> [access: 22.09.2023]
- [18] Gotev G., 2017, With Hungarian support, Poland defies EU over rule of law, article available on the EURACTIV website, source: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/supported-by-hungary-poland-defies-eu-over-rule-of-law/> [access: 22.09.2023]
- [19] Tomáš Kolomazník, Zdeněk Rod, 2022, What to expect from Czech Foreign policy in 2022-2025? FOKUS Austria Institut für Europa- und Sicherheitspolitik, source: <https://www.aies.at/download/2022/AIES-Fokus-2022-02.pdf> [access: 22.09.2023]
- [20] Strnad V., 2018, Czechia between V4 and the EU: the impact of migration on Visegrad cohesion, article available on the EUROPEUM Institute for European Policy (Prague) website, source: <https://www.europeum.org/en/articles/detail/2458/czechia-between-v4-and-the-eu-the-impact-of-migration-on-visegrad-cohesion> [access: 22.09.2023]
- [21] O'Shea M., 2021, The Czech Elections: Implications for Visegrád and the EU, article available on the Visegrad Post website, source: <https://visegradpost.com/en/2021/10/28/the-czech-elections-implications-for-visegrad-and-the-eu/> [access: 22.09.2023]
- [22] Wisdorff A., 2021, Conflict of interest and misuse of EU funds: The case of Czech PM Babiš. European Parliament, article available on the European Parliament website, source: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210517IPR04145/conflict-of-interest-and-misuse-of-eu-funds-the-case-of-czech-pm-babis> [access: 22.09.2023]
- [23] Kornis V., 2022, The Czech Republic's Perspective on the Three-Seas-Initiative, article available on the Friederich Naumann Foundation for Freedom website, source: <https://www.freiheit.org/central-europe-and-baltic-states/perspective-czech-republic-hungary-and-slovakia-three-seas> [access: 22.09.2023]
- [24] Kolaja M., 2021, Pirate Party is joining the government in the Czech Republic, article available on the European Pirate Party, source: <https://european-pirateparty.eu/czech-pirates-join-government/> [access: 22.09.2023]
- [25] Górecki P., 2022, Czeskie media: Po wyborach na Węgrzech nawoływanie do rozwiązania Grupy Wyszehradzkiej, Dziennik Gazeta Prawna, source: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8394992,czechy-media-rozwiazanie-v4-grupa-wyszehradzka-wegry.html> [access: 22.09.2023]
- [26] Zachová A., 2023, Czech president criticizes Visegrad over Hungary, article available on the EURACTIV website, source: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/czech-president-criticises-visegrad-over-hungary/> [access: 22.09.2023]
- [27] Chruściel M., 2023, The Czech „awakening” towards the Three Seas Initiative – conclusions from the study visit to Prague, Institute of New Europe, source: <https://ine.org.pl/en/the-czech-awakening-towards-the-three-seas-initiative-conclusions-from-the-study-visit-to-prague/> [access: 15.09.2023]
- [28] Ogrodnik Ł., 2023, Spotlight - “V4 for Citizens”—Czechia Assumes Presidency of the Visegrad Group, The Polish Institute of International Affairs, source: <https://pism.pl/publications/v4-for-citizens-czechia-assumes-presidency-of-the-visegrad-group> [access: 22.09.2023]
- [29] Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 2023, Programme of the Czech Presidency of the Visegrad Group 2023/2024 “V4 Citizens”, source: https://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/visegrad_group/czech_presidency_of_the_visegrad_group.html [access: 15.09.2023]

- [30] Warzecha J., 2023, Czech Republic Changes its Approach to the Three Seas Initiative. 3 Seas Europe, source <https://3seaseurope.com/czech-republic-changes-its-approach-to-the-three-seas-initiative/> [access: 14.09.2023]
- [31] Witworth J. (2019), Czech Republic to lift Polish beef checks, article available on the Food Safety News website, source: <https://www.foodsafetynews.com/2019/03/czech-republic-to-lift-polish-beef-checks/> [access: 14.09.2023]
- [32] Muller R., Koper A., 2022, Czech, Polish leaders reach a deal to end Turow mine dispute, article available on the Reuters website, source: <https://www.reuters.com/world/europe/czech-polish-leaders-reach-deal-end-turow-mine-dispute-2022-02-03/> [access: 14.09.2023]
- [33] Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, Policy Planning Department, 2015, Concept of the Czech Republic's Foreign Policy, source: https://www.mzv.cz/file/1574645/Concept_of_the_Czech_Republic_s_Foreign_Policy.pdf [access: 14.09.2023]
- [34] Boyse M., 2023, Visegrad 4 Is Limping Along. Hudson Institute, source: <https://www.hudson.org/foreign-policy/visegrad-4-limping-along-matthew-boyse> [access: 22.09.2023]
- [35] Víchová V., 2019, How Central European Countries Counter the Kremlin's Hostile Actions: the Czech Republic's and Poland's Unfulfilled Potential, The Warsaw Institute, source: <https://warsawinstitute.org/central-european-countries-counter-kremlins-hostile-actions-czech-republics-polands-unfulfilled-potential/> [access: 22.09.2023]
- [36] Olech A., Gliwa S., 2020, Polish-Czech Relations And Russian Disinformation Attempts To Disturb Them, Institute of New Europe, source: <https://ine.org.pl/en/polish-czech-relations-and-russian-disinformation-attempts-to-disturb-them-2/>

KAPITOLA 3

ALEKSY BORÓWKA

“DOBŘE POSTUPY PRO ROZVOJ VOJENSKÉHO PRŮMYSLU - VYBRANÉ PŘÍKLADY ČESKÉHO ZBROJNÍHO PRŮMYSLU”

Změna významu východního křídla NATO pro USA a rozvoj vojenského průmyslu v Bukurešťské devítce

Rusko-ukrajinská válka je největším ozbrojeným konfliktem v Evropě od Druhé světové války. Avšak teprve rozsáhlá invaze zahájená 24. února 2022 měla za následek významné politické změny jak v Evropě, tak v transatlantických vztazích[1]. Je třeba připomenout, že ruská agrese na Ukrajině odstartovala proces vstupu Švédska a Finska do NATO, což z geostrategického hlediska představuje pro Ruskou federaci zásadní výzvu[2]. Na druhou stranu USA, jakožto vůdčí vojenská mocnost a klíčový stát NATO, soustředí své úsilí především na omezování vlivu Číny, která přímo ohrožuje americkou hegemonii. **Region střední a východní Evropy je pro USA tedy důležitý pouze z hlediska udržení statu quo v bezpečnostní architektuře, protože v současnosti pro Američany nejdůležitější region se nachází v na druhé straně Eurasie.** Spojené státy si navíc uvědomují, že každé jejich zapojení do ozbrojeného konfliktu bude Čínou okamžitě využito. Je symptomatické, že podporu Ukrajiny ve válce iniciované politickým nástupcem SSSR schválily na zasedání Severoatlantické rady ve Vilniusu v roce 2023 nikoli členové NATO, ale země G7[3]. Toto poselství je výmluvné nejen pro Ukrajinu, ale i pro celý Západ, Čínu a Rusko.

Země východního křídla NATO by proto měly posílit své obranné schopnosti, a to nejen k odstrašení Ruska od jakékoli další možné vojenské ofenzivy v regionu, ale také pro dosažení nejvyšší možné úrovně strategické autonomie. Je nutné posílit jak mezinárodní bezpečnost v Evropě, tak využít potenciálu ke zlepšení transatlantických vztahů. Dynamický růst vojenských výdajů Polska z 2,4 % na 3,9 % HDP (2022–2023) [4] umožňuje vytvoření klíčové polské vojenské role v regionu, což se ale také očekává od mnoha dalších zemí zapojených do Iniciativy Trojmoří. Navzdory modernizaci polských ozbrojených sil a investicím do vojenského průmyslu je výzvou další zapojení ekonomických sektorů, které přímo nesouvisejí s ozbrojenými silami nebo tajnými službami. Osvědčený postup lze nalézt v České republice.

„Čechologie“: vývoj českého vojenského průmyslu ve 20. a 21. století

Dobrý příklad podpory vojenského průmyslu můžeme ukázat na českém případě výroby střelných zbraní. Pochopení současného postavení Colt CZ Group SE, kterou tvoří několik společností rozestých po celém světě známých tím, že na mezinárodním trhu dokáží držet krok s největšími a nejvlivnějšími společnostmi a přitom dodávat obrovské množství střelných zbraní velmi dobré kvality, je důležité především jako ukázka toho, jak Češi dokázali rozvinout svůj vojenský průmysl v rámci celospolečenské poptávky. Historie České zbrojovky a.s. sahá do roku 1919 a je dědictvím rakousko-uherského vojenského průmyslu. Soukromá část společnosti v Uherském Brodě byla založena v roce 1936 pro výrobu leteckých kulometů[5]. Česká zbrojovka v době Studené války i přes nedostatečný přístup na mezinárodní trhy vyrobila cca 100 000 samopalů vz. 48 (což byl základ pro vývoj samopalu UZI), více než milion útočných pušek vz. 58 (alternativní, vylepšená verze AK 47), více než 200 000 ikonických samopalů Škorpion a vyvinula pistoli CZ 75[6], která je dodnes nejkopírovanější pistolí v historii. **V roce 1992 privatizace České zbrojovky a.s. vedla k výrazné expanzi na civilní trhy a k založení dceřiné společnosti o pouhých pět let později.** V roce 1997 začala firma vyrábět pistoli CZ 97, která spojovala zákonné požadavky na omezení kapacity zbraně s použitím jednoho z nejoblíbenějších amerických nábojů ráže .45 ACP[7]. Úspěch firmy umožnil odkoupit výrobní závody v Brně, kde vznikaly tradiční pušky a brokovnice pro sportovní či lovecké účely a další akvizice, jako Dan Wesson Firearms známé nabídkou vysoce kvalitních ručních zbraní a konečně v roce 2021 odkup legendární společnosti Colt's Manufacturing Company, LLC[8].

Úspěšnému vytvoření Colt CZ Group SE předcházela dlouhodobý rozvoj technologií vojenských střelných zbraní. Takový úspěch by nebyl nikdy možný bez strategie dodávek vojenských technologií také civilnímu sektoru. Evoluce pistole CZ 75 konstruovaná především pro vojenské nebo policejní použití v Československu nakonec vyústila v obrovské množství variant střelných zbraní pro účely sebeobran, IPSC, sportovních střeleckých disciplín nebo pro také pro sběratelské účely. **V současné době český průmysl vyrábí téměř všechny střelné zbraně používané Armádou České republiky (AČR)** s jednou významnou výjimkou – kulometů. Současná modernizace AČR v oblasti palných zbraní zahrnuje výměnu útočné pušky CZ 805 Bren za bitevní pušku CZ Bren 2. Vládní zakázky, které umožňují využít rozpočtové prostředky na podporu národního vojenského průmyslu v ČR, jsou bez pochyby dostatečným příjmem stabilizující finanční situaci firmy, ale pro rozvoj a vývoj jsou zásadní obrovské zisky pocházející z trhu pro civilní potřeby. V rámci českého školství jsou také vytvářeny střední odborné školy, které uspokojují poptávku po vzdělané pracovní síle pro tuto specifickou část českého zbrojního průmyslu. Je důležité zmínit, že Česká republika aktivně bojovala s migrační krizí způsobenou rusko-ukrajinskou válkou tím, že zaměstnala tisíce Ukrajinců ve vojenském průmyslu[9].

Je bez debaty, že z hlediska prodeje střelných zbraní vyrobených českými firmami mezinárodní trhy generují mnohem vyšší příjmy než český trh samotný. V České republice žije přibližně 300 000 držitelů různých typů zbraňových povolení, kteří vlastní více než 800 000 střelných zbraní[10]. **Přesto je význam tuzemského trhu z hlediska podpory rozvoje vojenského průmyslu obrovský, protože vychází z ekonomického patriotismu české společnosti.** Poptávku po domácích zbraních nevytváří pouze dobrý poměr kvality a ceny či dostupnost náhradních dílů. Česká společnost ctí tradici a kulturu držení střelných zbraní sahající až do 15. století[11] a do značné míry v této oblasti pěstuje nacionální cítění. Zároveň český vojenský průmysl reaguje na poptávku národního trhu cílenou nabídkou, jako jsou zbraně, střelivo a příslušenství splňující předpisy stanovené zákony ČR. Díky ekonomickému patriotismu má český zbrojní průmysl několik set tisíc stálých zákazníků pravidelně nakupujících domácí zboží, což je výhodné pro samotný vojenský průmysl.

Kulturu a tradici občanského přístupu ke střelným zbraním navíc podporuje i české právo. V roce 2021 bylo do ústavního zákona zavedeno právo na použití zbraně pro účely sebeobranu, a to hlavně z důvodu snah Evropské unie omezovat držení určitých modelů střelných zbraní. Důležité je, že k implementaci novely ústavního zákona došlo na základě petice, kterou podepsalo více než 100 000 občanů [12]. **Některé instituce navíc umožňují ukrajinským dobrovolníkům absolvovat trénink střelby a vojenské první pomoci s instruktory** [13]. Těchto kurzů se zúčastnilo i mnoho Čechů, zejména díky speciálním slevám, které poskytují střelnice. Toto řešení tak nenutí všechny občany zapojovat se do armádních struktur jen kvůli tomu, aby si mohli zvýšit osobní střelecké dovednosti. Česká republika tak podporuje nejen osobní sebeobranu občanů, ale také tím zvyšuje schopnosti průměrného Čecha v případném vnějším ohrožení.

Stručně řečeno, osvědčené postupy rozvoje vojenského průmyslu českou cestou jsou:

- **pokrývat poptávku vytvářenou potřebami ozbrojených sil domácí výrobou střelných zbraní a střeliva;**
- **vytvářet civilní produkty na základě vývoje těch vojenských, což zvyšuje poptávku po celé značce, kopiích konkrétních modelů či dalších variantách;**
- **investovat do zapojení dceřiných společností do největších trhů se střelnými zbraněmi;**
- **nákupy společností dodávajících výrobní infrastrukturu, hodnotné technologie, značky, design a k prodeji připravené produkty v kategoriích, které předtím výrobce neměl v portfoliu;**
- **podpora kultury občanské sebeobranu a ekonomického patriotismu, který zajišťuje odbyt na tuzemském trhu a umožňuje zapojit civilní držitele zbraní do profesionální bojové střelby, nebo do ozbrojených složek.**

Poučení pro Polsko

Je jasné, že ne všechny prvky českého obranné politiky by mohly být v Polsku bez problémů implementovány. Navzdory tomu, že obě země mají podobnou kulturu držení střelných zbraní, jejíž počátky sahají až do pozdního středověku, v Polsku je přístup ke střelným zbraním o poznání restriktivnější, a to hlavně kvůli existenci administrativního přidělového systému. Pro průměrného Poláka je poměrně náročné splnit všechny formální náležitosti a v průběhu procesu je vydán na milost či nemilost subjektivnímu správnímu rozhodnutí, které vydává příslušný policejní orgán. V České republice žadatel obdrží licenci ihned po splnění formálních požadavků. Vzhledem k nejnovějším ústavním změnám je podpora držení střelných zbraní pro vlastní sebeobranu v České republice jednoznačně státní prioritou. V obou zemích roste počet zbraní a také počet jejich držitelů, což dokazuje, že občané obou států se chtějí ozbrojovat i přes rozdílnou právní úpravu a postoje obou států k držitelům zbraní jako takovým. V Polsku však existují určitá omezení, která zužují prostor pro podporu domácího zbrojního průmyslu. Tím hlavně myslíme omezení maximálního počtu držených střelných zbraní či omezení úprav, jako je přestavba pistole umožňující použití levnějšího střeliva (např. sada Adapter Kadet umožňující změnit ráži některé CZ pistole z 9 mm Parabellum na levnější .22 LR)[14]. Podobný problém se v Polsku vyskytuje zejména při registraci zakoupených revolverů, které mohou používat střelivo stejné ráže, ale různých typů nábojů (např. do revolverů ráže .357 Magnum lze bezpečně nabíjet náboje .38 Special). V mnoha případech policejní orgány povolí pouze jeden konkrétní druh.

Spolu s tím je také potřeba posílit ekonomický patriotismus u civilních držitelů střelných zbraní, jejichž počet v Polsku od ruské invaze na Ukrajinu dynamicky roste. Polský vojenský průmysl zavádí produkty konstruované pro civilní trh. Jedním z prvních výrobků byl VIS WZ. 35, který svou cenou a historickým významem spojuje nový produkt s trhem sběratelů[15]. Pistole VIS 100 M1 jako odlehčená varianta VIS 100 je také produktem zaměřeným zejména pro civilisty. Fabryka Broni Radom a Zakłady Mechaniczne Tarnów však nevyrábějí mnoho druhů střelných zbraní, které by byly poptávané na mezinárodním trhu. Obecně chybí brokovnice pro lovecké účely či sebeobranu, pušky pro sportovní nebo lovecké účely, revolvery a pistole – naštěstí s jednou významnou výjimkou pistole MPS představená během veletrhu Kielce MSPO v roce 2023[16]. Navzdory tomu, že oba polské podniky dynamicky vyvíjejí nové produkty a technologie, dochází ke zpoždění v zavádění výrobků, které by mohly být konkurenceschopné vůči nabídce největších a známých firem. Polské společnosti musí soutěžit o mezinárodní trhy, protože ten národní nedokáže generovat dostatečné příjmy vojenskému průmyslu, a to i kvůli restriktivní politice ke střelným zbraním.

Existují také možnosti zakládání společných podniků, které by využily poptávky vytvořené rusko-ukrajinskou válkou ke zvýšení výrobních schopností vojenského průmyslu obou zemí, zejména v oblasti výroby střeliva – jak do střelných zbraní, tak dělostřeleckých granátů. Je důležité neopomenout, že vojenská ofenziva proti opevněným Rusům vyžaduje vojenské dodávky v objemu minimálně 20 000 dělostřeleckých granátů ráže 155 mm denně. Ve skutečnosti výroba neuspokojuje poptávku a zpoždění dodávek klíčové výzbroje či munice činí ukrajinské vojenské snahy neúčinnými. Takový podnik, jakým by byla polsko-česká firma vyrábějící dělostřeleckou municí ráže 155 mm, může být oboustranně výhodný při zajišťování dostatečných obraných kapacit jak Polsku, tak Česku.

ZDROJE

- [1] Red. L. Zharova, A. Borówka: [Dziewiąty] Rok wojny rosyjsko-ukraińskiej. Analiza INE, Instytut Nowej Europy, 2023, p. 5-7, source: <https://ine.org.pl/dziewiaty-rok-wojny-rosyjsko-ukrainskiej-analiza-ine-3/> [access: 04.09.2023]
- [2] A. Borówka, Wyzwania bezpieczeństwa międzynarodowego w przestrzeni euroatlantyckiej w perspektywie geolitycznej, [in:] Red. M. Banasik, A. Rogozińska, Polska i Bezpieczeństwo Międzynarodowe. Kontekst Rosyjski, Difin, Warsaw 2020, p. 54-55.
- [3] Vilnius Summit Communiqué, North Atlantic Treaty Organization 2023, source: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm [access: 04.09.2023]
- [4] Own elaboration based on data available on Statista, source: <https://www.statista.com/statistics/1085724/poland-military-expenditure-in-current-prices/> [access: 04.09.2023]
- [5] Article „Early History of CZ” available on CZ Parts website, source: <https://www.cz-parts.com/early-history-of-cz> [access: 04.09.2023]
- [6] Data available on CZUB Česká zbrojovka website, source: <https://www.czub.cz/en/about-us-history/> [access: 04.09.2023]
- [7] Specification of the CZ 97 Pistol available on CZ-USA Firearms Shop website, source: <https://czusafirearmshop.com/cz-97-b-2/> [access: 04.09.2023]
- [8] Information available on the Prague Stock Exchange website, source: <https://www.pse.cz/en/news/ceska-zbrojovka-group-se-to-acquire-colt> [access: 04.09.2023]
- [9] Information available on the Radio Prague International, source: <https://english.radio.cz/czechia-employ-thousands-ukrainian-arms-industry-experts-step-weapons-production-8769537> [access: 04.09.2023]
- [10] Information available on the Radio Prague International, source: <https://english.radio.cz/firearms-possession-rises-czech-republic-2016-8170543> [access: 04.09.2023]
- [11] . Querengässer, Triumph for the heretics, [in:] Medieval Warfare, Vol. 5., No. 2., Karwansaray BV, 2015, p. 44. It is worth pointing out, that according to the Author, the modern term „pistol” has its origins in the Czech term „pistulla” for a „pipe gun”, a medieval type of single-shot handgun.
- [12] Information available on EURACTIV website, source: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/prague-a-human-right-to-defend-oneself-with-firearms/ [access: 04.09.2023]
- [13] The Independent, Czechs provide free shooting training for local Ukrainians, the article available on The Independent website, source: <https://www.independent.co.uk/news/ap-brno-kherson-prague-vienna-b2056121.html> [access: 04.09.2023]
- [14] Information available on CZUB Česká zbrojovka website, source: <https://www.czub.cz/en/firearms-and-products-family/adaptery> [access: 04.09.2023]
- [15] Information about VIS wz. 35 pistol available on PGZ Fabryka Broni website, source: <https://fabrykabroni.pl/aktualnosci/vis-wz-35-na-100-lecie-odzyskania-przez-polske-niepodleglosci> [access: 04.09.2023]
- [16] Information about new MPS pistol produced by Fabryka Broni available on Targi Kielce website, source: <https://www.targikielce.pl/o-firmie/aktualnosci/premiera-pistoletu-z-fabryki-broni-podczas-mspzdjecia,46185> [access: 04.09.2023]

KAPITOLA 4

KATARZYNA OBŁĄKOWSKA, PH.D.

ARTUR BARTOSZEWICZ, PH.D.

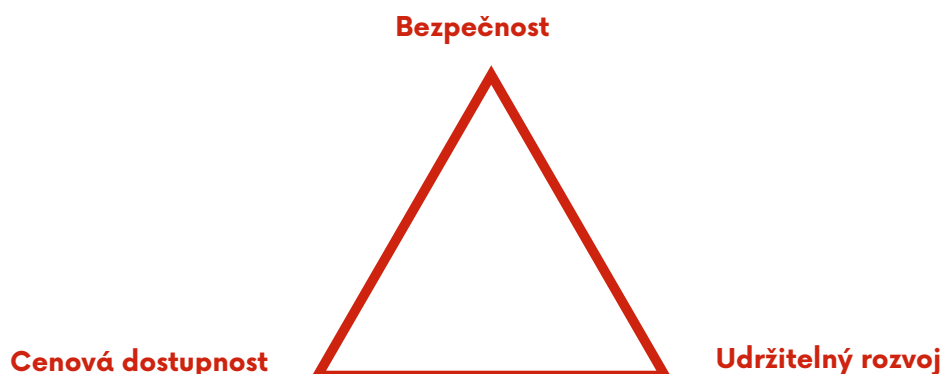
**“ENERGETICKÁ KRIZE VE STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ
EVROPĚ: VÝZVY ENERGETICKÉ TRANSFORMACE”**

Trojúhelník energetické tranzice

Globální energetická krize začala v důsledku pandemie Covidu-19, kdy se jednotlivé ekonomiky začaly vzpamatovávat z ekonomického zpomalení způsobeného narušením dodavatelských řetězců a lockdowny. Poptávka po energiích v tomto období dramaticky rostla, což následně již v polovině roku 2021 způsobilo prudké zvýšení cen. Energetická krize naplno zachvátila Evropu, což vedlo ke zvýšení cen energií a chaosu na trzích. Krize upozornila na nebezpečí prohloubení energetické chudoby milionů Evropanů a nadále testuje udržitelnost evropské Zelené dohody (Green Deal). V únoru 2022 se situace zhoršila kvůli eskalaci rusko-ukrajinské války, která probíhá nepřetržitě již od roku 2014. To mělo za následek pozastavení dodávek zemního plynu a ropy na evropský trh. Kvůli tomu se ceny těchto surovin vyšplhaly na rekordní úroveň, což následně přispělo ke zvýšení cen elektřiny.

EU má k energetické nezávislosti daleko, jelikož dováží téměř 60 % spotřebované energie ze třetích zemí. Polský ekonomický institut (PIE) v březnu 2022 uvedl, že závislost EU na dodávkách ropy, pevných paliv a plynu z Ruska je zhruba čtvrtinová (25 %). Energetická transformace by proto měla zahrnovat 3 hlavní faktory – bezpečnost, cenovou dostupnost a udržitelný rozvoj.

Obrázek 1. Trojúhelník hlavních hodnot energetické transformace.

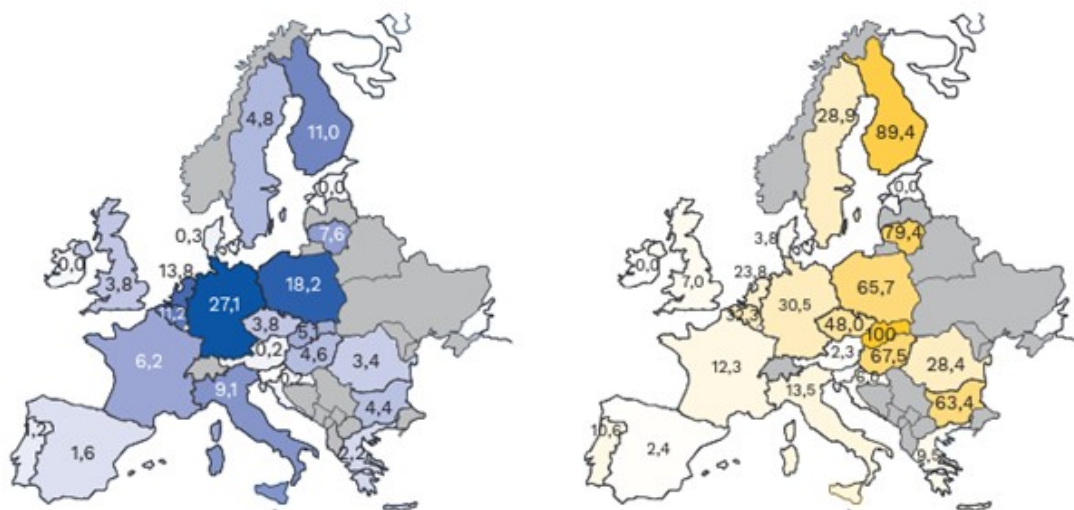

Zdroj: Vlastní zpracování.

Míra závislosti na ruském trhu: ropa

Země střední a východní Evropy (tedy Bulharsko, Česká republika, Maďarsko, Polsko, Rumunsko a Slovensko) byly v době vypuknutí energetické krize závislé na dovozu ruské ropy ve větším objemu než průměr zemí EU. EU dovezla z Ruska přibližně 25 % ropy, přičemž podíl Ruska na dovozu ropy a ropných produktů v ekonomikách střední a východní Evropy byl na úrovni 47 %.

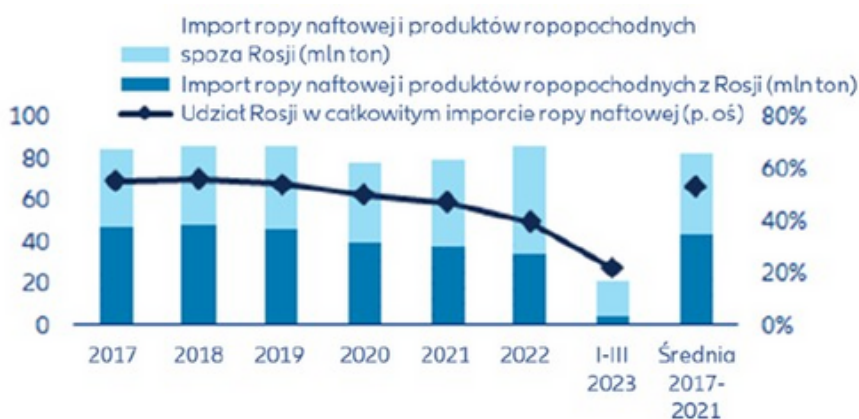
Mapa 1. Objem dovážené ruské ropy (v milionech tun – mapa vlevo) a podíl ruských komodit na domácí spotřebě (v % – mapa vpravo) v roce 2019

Zdroj: Polský ekonomický institut (2022) na základě údajů Eurostatu.

Podle analýz Allianz Research se podíl ruské ropy a ropných produktů na dovozu do zemí střední a východní Evropy v posledních letech snížil. V letech 2017–2021 průměrný dovoz představoval 53 %, v roce 2021 47 % a v roce 2022 40 %. V roce 2022 vzrostl objem celkového dovozu ropy a ropných produktů do zemí střední a východní Evropy na rekordní úroveň 86 milionů tun, a to navzdory rostoucím globálním cenám.

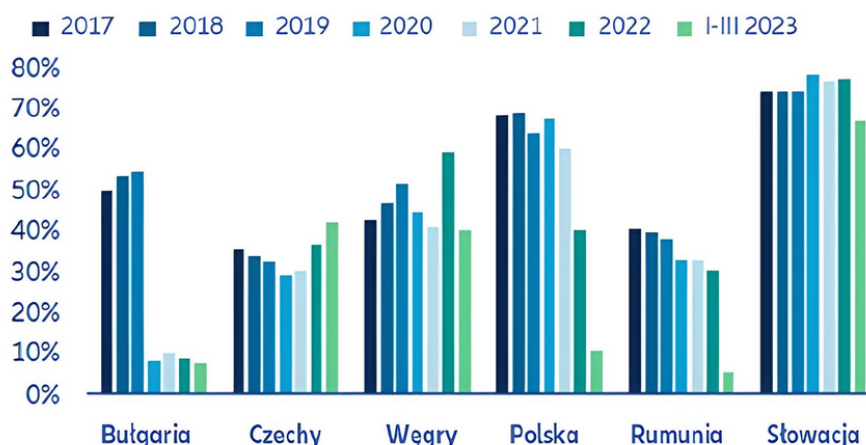
Graf 1. Dovoz ropy a ropných produktů z Ruska a ostatních zdrojů v šesti zemích střední a východní Evropy.

Zdroj: Eurostat, ITC Trade Map, Allianz Research, Allianz (2023).

Podle Allianz Research země s přístupem k moři – a tedy i k námořní dopravě (Polsko, Rumunsko a Bulharsko) se nejlépe přizpůsobily výzvám plynoucím z energetické krize a do značné míry závislost na ruské ropě odstranily. Závislost těchto tří zemí na ruské ropě dosáhla v prvním čtvrtletí roku 2023 11 % jejich spotřeby, nebo méně. Vnitrozemské státy (Česko, Slovensko a Maďarsko) se zatím nedokázaly adaptovat na nové podmínky. Podíl dovozu ropy z Ruska v České republice v letech 2022–2023 vzrostl na 40 %. Podobně vysoký (40 %) podíl vykazuje Maďarsko (1. čtvrtletí 2023) a ještě vyšší je v případě Slovenska (67 %). Aby EU ochránila tyto země před energetickou krizí, neprodloužila embargo na dovoz ruské ropy.

Graf 2. Podíl Ruska na dovozu ropy a ropných produktů v šesti zemích střední a východní Evropy.

Zdroj: Eurostat, ITC Trade Map, Allianz Research, Allianz (2023).

Částečná závislost střední a východní Evropy na dovozu ruské ropy je stále realitou. Ropa se z Ruska do České republiky dostává ropovodem Družba („Přátelství“), čímž není porušen zákaz dovozu surovin z Ruska. EU totiž udělila dočasnou výjimku z platných sankcí těm členským státům, které si nemohou zajistit alternativní zdroj v dostatečném časovém horizontu. České republice se podařilo vyjednat přechodné období, protože objektivně nemá infrastrukturu, která by jí umožnila úplnou nezávislost na ruské ropě. V první polovině roku 2023 pocházelo z Ruska ropovodem Družba až 65 % veškeré ropy dovezené do ČR. To je mnohem více než před rokem, kdy ruská ropa uspokojovala 56 % české poptávky. Za celý rok 2022 Češi dovezli z Ruska ropovodem Družba 7,4 milionu tun ropy, což je meziročně o 7 % více. Ropu do ČR distribuují také ropovody IKL z Německa a TAL z Itálie.

Polský energetický konglomerát ORLEN významně rozvinul a zvýšil nezávislost střední a východní Evropy na ruské ropě. Již na začátku války na Ukrajině byl koncern ORLEN jednou z prvních společností, které upustily od dovozu ruské ropy po moři, i když embargo na takové dodávky bylo zavedeno až v prosinci 2022. Pod tlakem některých zemí (oficiálně jen Maďarska, ale států s podobným postojem je více), které se vzpamatovávají ze závislosti na ruských zdrojích, byla nadále ponechána v provozu pozemní doprava, která má stabilizovat dodávky paliva na domácí trhy.

V rámci diverzifikační strategie ORLEN buduje importní portfolio založené na dodávkách ropy ze Severního moře, západní Afriky, Středozemního moře a také z Perského a Mexického zálivu. ORLEN poté, co se vyloučil z dodávek surovin z ruského trhu, zajistil další dodávky ropy z norských ložisek v Severním moři. V současné době se do Polska dostává sto procent ropy z jiných zdrojů než z Ruska. Z ložisek v Severním moři získává ORLEN takové druhy ropy jako Forties, Oseberg, Johan Sverdrup, Troll, Grane, Brent a Ekofisk. Ze západní Afriky se zase dováží ropa Forcados a Bonny Light. Dodávkový koš skupiny ORLEN zahrnuje také třídy WTI,

Bakken a Mars těžené ve Spojených státech. V 1. čtvrtletí 2023 ORLEN neprodloužil smlouvu s ruskou státní společností Rosněfť a vypověděl smlouvu se společností Tatněfť, což umožnilo úplné odstoupení od dodávek ruské ropy do Polska. Ještě v roce 2013 tvořila ruská ropa celých 98 % suroviny zpracované v rafinériích v Płocku. S ruskou agresí proti Ukrajině přestala firma nakupovat i hotová paliva. Stalo se tak, podobně jako v případě ropy, dávno před zavedením sankcí EU, které vstoupily v platnost až 5. února 2023.

Česká republika, Německo, Maďarsko, Litva a Slovensko jsou země, ve kterých skupina ORLEN provozuje své čerpací stanice. ORLEN se brzy objeví na svém sedmém trhu v Rakousku, kde do konce roku dokončí nákup 266 čerpacích stanic. ORLEN již dnes největší síť čerpacích stanic ve střední Evropě a po dokončení obchodu v Rakousku budou zahraniční zařízení této společnosti tvořit až 44 % maloobchodní sítě.

Proces zavádění značky ORLEN probíhá v České republice již několik let. Skupina má v současnosti největší síť 436 čerpacích stanic a také je lídrem na trhu s alternativními palivy. Do konce roku začne pod značkou ORLEN fungovat téměř 90 % stanic dosud provozovaných pod českou značkou Benzina. Převzetí se podařilo díky využití synergického efektu, která vznikla sloučením se skupinami LOTOS a PGNiG. Výnosy přes 7,5 miliardy dolarů zvýšily investiční příležitosti v kontextu rostoucích potřeb souvisejících mimo jiné s energetickou transformací regionu a dynamickým rozvojem společnosti. Zákazníci českých čerpacích stanic ORLEN budou těžit nejen z nabídky tradičních paliv, ale také ze široké škály alternativních paliv, včetně nabíječek pro elektromobily a vodíkové vozy. První dvě vodíkové stanice jsou již k dispozici v Praze-Barrandově a Litvínově, elektronabíječky pak na 61 stanicích. V letošním roce začne také instalace rychlonabíječek o výkonu 150 kW na hlavních tranzitních tazích v ČR.

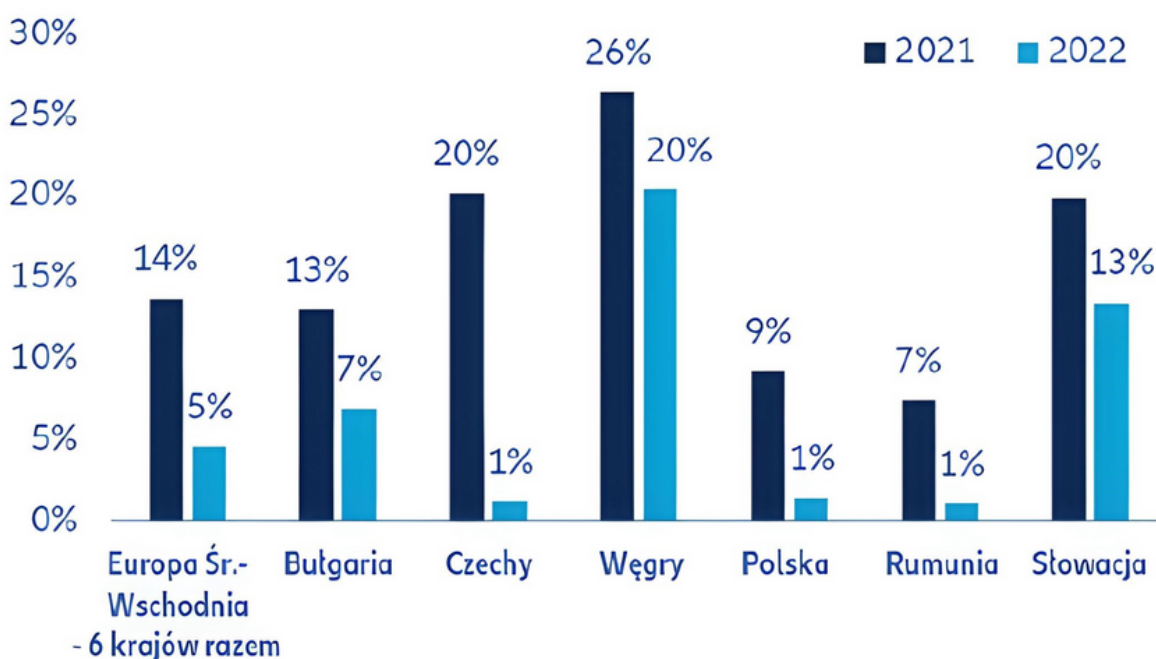
Orlen Unipetrol, který je součástí polského koncernu ORLEN, má v České republice dvě rafinérie – v Litvínově a Kralupech. Společnost je hlavním příjemcem dodávek od českého provozovatele ropovodů MERO, který v současnosti pracuje na rozšíření transalpského ropovodu TAL. MERO zahájilo projekční práce na zvýšení kapacity v červenci 2023. Projekt za 1,6 miliardy korun má od roku 2025 navýšit kapacitu České republiky o 4 miliony tun ropy ročně, díky čemuž bude ropovod schopen dodat do země až osm milionů tun ropy ročně. To umožní České republice odklonit se od ropy z Ruska, ale stane se tak nejdříve na přelomu let 2024 a 2025.

Úroveň závislosti na ruském trhu: plyn

Podle PIE a na základě údajů Eurostatu činila závislost EU na dovozu zemního plynu z Ruska v roce 2021 45 % celkového dovozu a 40 % spotřeby. V letech 2016–2019 většina zemí EU zvýšila dovoz ruského plynu. Dovoz snížily: Slovinsko (-29 %), Řecko (-14 %), Rumunsko (-12 %), Bulharsko (-9 %), Německo (-8 %), Polsko (-4 %) a Estonsko (-2 %). V roce 2019 byly dvě země střední a východní Evropy (Česká republika a Slovensko) 100% závislé na dovozu plynu z Ruska. V Maďarsku tato závislost v současné době činí 95 % a v Polsku 55 %.

Podle analýzy Allianz Research se od vypuknutí energetické krize snížila závislost střední a východní Evropy na ruském plynu. Spolu s tím se ve 2. čtvrtletí 2023 zlepšila úroveň naplnění zásobníků plynu v regionu. Celkový dovoz zemního plynu ve skupině šesti zemí střední a východní Evropy se v roce 2022 snížil o 32 % na 31 miliard m³ z průměrných 45 miliard m³ v letech 2017–2021. Podíl plynu z Ruska na celkovém dovozu plynu se v roce 2022 snížil o 67 % na 12 miliard m³ z 36 miliard m³ v letech 2017–2021. V důsledku toho se podíl Ruska v roce 2022 snížil na polovinu, tj. na 39 % z průměrných 79 % v letech 2017–2021. Dovoz zemního plynu z Ruska tvořil v roce 2022 pouze 1 % celkové spotřeby primární energie v Polsku, České republice a Rumunsku a 7 % v Bulharsku. Podíl dovozu plynu z Ruska na celkové spotřebě primární energie byl však stále významný pro Maďarsko (20 %) a na Slovensku (13 %), což tyto země vystavuje vyššímu riziku nedostatku energie, pokud dojde k přerušení dodávek z Ruska.

Graf 3. Podíl dovozu zemního plynu z Ruska na celkové spotřebě primární energie v šesti zemích střední a východní Evropy.

Zdroj: Eurostat, ITC Trade Map, Allianz Research, Allianz (2023).

Významná rizika: cena ropy

Podle Rystad Energy srpnový pokles zisků z exportu ropy snížil ruské daňové příjmy na 8 miliard dolarů. O rok dříve to bylo o 5 miliard dolarů více. Podle ruského ministerstva financí činily rozpočtové příjmy z prodeje ropy a zemního plynu v srpnu 642,7 miliardy rublů (cca 6,6 miliardy \$) a byly o 4,3 % nižší ve srovnání s výsledky před 12 měsíci.

The Economist tvrdí, že Rusko zvolilo tři cesty, jak zajistit příjmy do svého deficitního rozpočtu. První metodou je zvýšení ceny za barel ropy. Kreml se rozhodl, že vzhledem k tomu, že nemůže prodat tolik suroviny jako před sankcemi, vydělá alespoň více od těch dodavatelů, kteří se po jeho útoku na Ukrajinu v únoru 2022 neobrátili k Rusku zády. Saúdská Arábie nepřímo podpořila tuto strategii snížením těžby suroviny o 1 milion barelů denně, čímž se její produkce v říjnu, listopadu a prosinci přiblíží k 9 milionům barelů denně. Poprvé v tomto roce tak cena barelu vyskočila nad 90 dolarů. Rusko oznámilo, že do konce roku prodlužuje omezení těžby ropy o 300 tisíc barelů denně. Tato opatření doplňují dřívější krok kartelu OPEC+, který se rovněž rozhodl omezit těžbu do konce roku 2024. Přepravu ruské ropy zajišťuje flotila tankerů plujících pod vlajkami Marshallových ostrovů, Panamy, Číny, Kamerunu, Libérie, Belize, Brazílie, Indie a Spojených arabských emirátů. Podle The Economist Západ nemá v úmyslu do ruské strategie výrazněji zasahovat z obavy, že způsobí nedostatek ropy na globálním trhu.

Druhou strategií ruského režimu, jak zacpat díru ve státním rozpočtu, je větší prodej dražších, rafinovaných ropných produktů, zejména pak motorové nafty. Třetím způsobem je využití nových distribučních a přepravních kanálů. Rusko neoficiálně zvyšuje dodávky ropy do Maďarska a České republiky. Režim navíc otevírá novou, kratší zásobovací trasu do Číny. Nutno podotknout, že zda se výrazně zvýší zisky Ruska z prodeje ropy, bude záviset především na stavu globální ekonomiky. Ruský ropný a plynárenský průmysl, který tvoří zhruba jednu třetinu příjmů státního rozpočtu, je pod silným tlakem, jelikož sankce zemí G7 a Evropské unie a cenové limity omezují prostor pro prodej této strategické suroviny.

Obrana proti krizi

EU a jednotlivé členské státy vyvinuly obrovské úsilí, aby čelily dopadům energetické krize. Podle analýz WiseEuropa jednotlivé země od září 2021 na tento účel vyčlenily přibližně 650 miliard eur. Nejpoužívanějším nástrojem byly úpravy daňového systému, tj. snížení nebo pozastavení daně (např. DPH), spotřební daně, nebo obojího. Druhým často využívaným nástrojem jsou hotovostní převody od státu přímo domácnostem. V Polsku byly zavedeny dva mechanismy. V rámci tzv. protiinflačního štítu, zavedeného na konci roku 2021, došlo ke snížení DPH na elektřinu a zemní plyn, ke snížení spotřební daně na pohonné hmoty a topný olej a k osvobození domácností od spotřební daně z elektřiny. Rovněž byly zavedeny přímé dotace na energie. Polská vláda tímto způsobem reagovala na obavy občanů z budoucnosti. V roce 2023 byly využity další mechanismy, které spočívaly především v zmrazení cen na určité úrovni, např. ceny zemního plynu ve výši 200 zlotých za MWh, nebo ceny vytápění, jejichž nárůst meziročně nesmí přesáhnout 40 %. Existují také behaviorální pobídky, např. pokud někdo ušetří 10 % elektřiny oproti loňskému roku, dostane další slevy.

Analýza WiseEuropa ukazuje, že v průměrných hodnotách blahobytu domácností je na tom Polsko v porovnání s ostatními zeměmi EU hůře. Konkrétně je páté od konce s výsledkem -4,2 %. Analýza odhaduje nárůst výdajů domácností, což ovlivní prosperitu celého Polska. Scénář bohužel již zahrnuje podporu implementované členskými státy ve formě snížení daní souvisejících s elektřinou, zemním plynem a pohonnými hmotami. Pro srovnání, průměr EU je -3 %. Největší pokles prosperity byl odhadován v Estonsku a Litvě (téměř -6 %) a nejmenší v Chorvatsku a Portugalsku (-1,5 %). Ze srovnání regionů vyplývá, že země střední a východní Evropy jsou krizí postiženy výrazněji než země západní Evropy. Česká republika si ale vede lépe než průměr EU.

Výzvy energetické transformace

Proces energetické transformace můžeme chápat jako souhrn kroků zaměřených na odklon od současné struktury ekonomiky regionu s ohledem na socioekonomické výzvy vyplývající z rozhodnutí národních vlád a společné evropské politiky. Tím myslíme transformaci v energetické, technologické a klimatické oblasti. Zároveň tento proces musí zaručit udržitelný socioekonomický a územní rozvoj. Proces zahrnuje postupné vyřazování sektorů, které jsou v současné době v úpadku, stejně jako podporu rozvoje těch oblastí, která mají perspektivu růstu, ale vyžadují přímou podporu, což zahrnuje zavádění a rozvoj inovativních sektorů.

Energetická transformace je jednou z největších výzev, kterým Polsko a Česká republika v 21. století čelí. S tím úzce souvisí i implementace mezinárodních dohod přijatých OSN a cíle klimatické a energetické politiky EU. Tranzice je klíčová také pro energetickou bezpečnost Polska, České republiky a celé EU. Pandemie Covidu-19, ale především ruská agrese vůči Ukrajině, stejně jako nejistota jednání hlavních geopolitických aktérů, nově definují způsob, jakým se díváme na energetický sektor. Krize posledních let zdůraznily silnou závislost EU na vnějších hráčích z hlediska zajištění dodávek energie a dodavatelských řetězců. Nejen změna klimatu, ale národní a ekonomická bezpečnost, nyní Evropě diktují směr reforem ve výrobě a spotřebě energií.

Výzvy transformace v Polsku

Polský energetický systém je jedním z deseti největších v Evropské unii (EU). Jeho velikost je úměrná potenciálu ekonomiky, která je v EU na sedmém místě z hlediska HDP (v roce 2018 – 496,4 mld. EUR v aktuálních cenách) a na šestém místě v počtu obyvatel (37,9 mil.). Z hlediska hrubé spotřeby energie v roce 2018 je Polsko na 6. místě v EU. Sektor výroby a dodávek elektřiny, plynu, páry a horké vody, stejně jako těžba a dobývání, tvoří přibližně 4,5 % polského HDP a podle Centrálního statistického úřadu zaměstnává přibližně 258 000 lidí.

V Polsku se hnědé uhlí až na výjimky těží povrchovou metodou. Přes 20 % elektřiny dodává elektrárna v Bełchatowě. Jedná se o jednu z největších elektráren v Evropě s energetickou kapacitou 4 320 MW. Velký význam mají i další elektrárny, mezi které patří Konin a Turek s celkovým výkonem cca 2 700 MW, elektrárna Turów v Bogatynii o výkonu 2 000 MW a komplex elektráren Pątnów-Adamów-Konin (2 512 MW). Do 20–30 let bude většina stávajících hnědouhelných dolů v Polsku uzavřena z důvodu vyčerpání ložisek. Očekává se, že aktivní doly budou moci fungovat (s klesající úrovní produkce) po následující období: „Adamów“ – do roku 2029, „Turów“ – do roku 2035, „Konin“ – do roku 2037, „Bełchatów“ – do roku 2050.

V Polsku probíhají přípravy na otevření nových povrchových dolů. To se týká Lubušského vojvodství (důl Gubin-Brody), Złoczewa u Lodže a Piaski, Ościszów a Dęba Szlacheckie u Koninu a jižní a východní části Velkopolského vojvodství. Firmy Polska Grupa Energetyczna (PGE) a PAK provádějí v těchto regionech silný lobbying a přesvědčují místní obyvatele, že investice do nových dolů jsou nezbytné. V mnoha dotčených obcích se ale většina obyvatel v rámci referend vyslovila proti vytvoření nových povrchových hnědouhelných dolů.

Odhady naznačují, že samotné Polsko v souladu s cíli EU do roku 2030 vyčlení na energetickou transformaci 1,6 bilionu až 2,5 bilionu zlotých. Odborníci z Bank Pekao SA v lednu 2022 uvedli, že náklady na klimatickou politiku v Polsku v oblasti „Fit for 55“ do roku 2030 dosáhnou 2,4 bilionu zlotých, což znamená o 900 miliard zlotých více ve srovnání se scénářem snížení emisí o 40 % („Fit for 40“). Náklady na každého polského občana v letech 2021–2030 tak dosáhnou přibližně 64 000 zlotých. Tyto náklady se mohou pro Polsko ukázat jako neúnosné, protože roční rozpočet polského státu byl tehdy mírně přes 500 miliard zlotých a dnes je to něco přes 600 miliard zlotých. Experti Bank Pekao SA poukázali na to, že balíček „Fit for 55“ by znamenal, že všechny prostředky, které má polský bankovní sektor k dispozici, by měly směřovat pouze do těchto zelených investic, což je nemožné. Polsko je schopno financovat energetickou transformaci pouze dlouhodobém horizontu. Na konci června 2022 ministr pro klima a životní prostředí v podobném duchu poznamenal, že pro Polsko je zcela nemožné dosáhnout balíčku „Fit for 55“ ve stanoveném horizontu.

Přibližně 260 miliard zlotých z fondů EU a národních fondů bude do roku 2030 přiděleno na polskou energetickou a klimatickou transformaci v rámci různých mechanismů, včetně:

- Politika soudržnosti (přibližně 79 miliard PLN);
- Nástroj pro oživení a odolnost (přibližně 97,8 miliard PLN);
- Fond pro spravedlivou transformaci (alokace pro Polsko cca 15,6 mld. PLN);
- React-EU (cca 1,8 miliardy PLN);
- další nástroje, např. prioritní programy Národního fondu pro ochranu životního prostředí a vodního hospodářství a fondy Společné zemědělské politiky, cca 20 mld. PLN;
- nové nástroje, např. Modernizační fond a Fond energetické transformace (s rozpočtem přes 47,6 miliard PLN, podle předběžných odhadů).

V Polsku bylo pro podporu vybráno šest regionů, ať už celých vojvodství, nebo jen jejich částí. V souladu se záměrem Evropské komise má Fond pro spravedlivou transformaci primárně podpořit tři polské regiony: Slezsko, Dolní Slezsko a Velkopolsko, které potřebují zejména kompenzaci sociálních, ekonomických a environmentálních dopadů probíhající energetické transformace. V souladu s vnitrostátním rozhodnutím by tyto fondy měly podpořit tři další vojvodství: Lodžské, Malopolské a Lubelské, které nebyly zahrnuty do dohody o partnerství. Podle vládních analýz jsou tato vojvodství nejvíce ohrožena účinky energetické transformace.

V Polsku se elektřina vyrábí především z uhlí. Podle odhadů Jagellonského institutu bylo v roce 2021 uhlí zdrojem pro 76 % výroby energie v Polsku (černé uhlí 50,1 %, hnědé uhlí 25,9 %), podíl obnovitelné energie v roce 2021 činil 16 % a 7,7 % energie bylo vyrobeno z plynu. Polská energetická soustava a potažmo celá ekonomika jsou výrazně závislé na uhlí a domácí spotřeba energie byla v roce 2021 mírně vyšší než domácí produkce. Z obnovitelných zdrojů energie byly nejvýznamnější větrné elektrárny a fotovoltaika, dále voda a biomasa. V současné době je v Polsku šest přečerpávacích elektráren. V roce 2022 bylo 73,4 % energie v Polsku vyrobeno z uhlí, 5,6 % z plynu a 21,1 % z obnovitelných zdrojů energie.

V nedávné době polská vláda rozhodla o zařazení jaderné energie do polské skladby energetických zdrojů a v tuto chvíli dochází k výběru vhodných lokalit pro vlastní jaderné elektrárny. Rozhodnutí o umístění obdržely:

- Polskie Elektrownie Jądrowe sp. z.o.o. v obcích Choczewo, Gniewino a Krokowa, v Pomořském vojvodství (místa Lubiatowo-Kopalino a Żarnowiec). Rozhodnutí se týká technologie Westinghouse AP1000;
- KGHM Polska Miedź SA v obci Lubasz a obci Wieleń ve Velkopolském vojvodství. Jedná se o obce, ve kterých byla v roce 1987 plánována výstavba JE Warta. Jako technologie byla vybrána NuScale VOYGR.

Kromě toho probíhají řízení pro:

- Vozidla speciálního určení Orlen Synthos Green Energy sp. z.o.o. v obcích: město Dąbrowa Górnicza, město Kraków, město Ostrołęka, město Stalowa Wola, město Oświęcim, město Włocławek. Řízení se týká technologie GE Hitachi BWRX-300.
- Last Energy Polska SPV 1 sp. z.o.o. ve městě Jaworzno, město Częstochowa, Jaworze, ve Slezském vojvodství. Řízení se týká technologie Last Energy PWR-20.
- PGE PAK Energia Jądrowa SA v obci Konin a v obci Kazimierz Biskupi ve Velkopolském vojvodství (poloha Pałnów). Řízení se týká technologie KHNP/KEPCO APRI400.

Poláci akceptují potřebu energetického přechodu. Podle studie Centra pro výzkum veřejného mínění z roku 2021 se 74 % respondentů domnívalo, že Polsko by se mělo odklonit od energie z uhlí a rozvinout jiné způsoby výroby energie, zatímco 19 % věří, že výroba energie v Polsku by měla být založena hlavně na domácích zdrojích černého uhlí. 43 % Poláků dále souhlasí s tím, že by Polsko mělo dosáhnout klimatické neutrality svým vlastním tempem, i když to znamená, že ji Polsko dosáhne po roce 2050, a 48 %, že by jí Polsko mělo dosáhnout do roku 2050 nebo dříve.

Výzvy transformace v České republice

Energetická politika ČR vychází ze Státní energetické koncepce zveřejněné v roce 2015, mezi jejíž hlavní cíle patří snížení spotřeby energie, snížení energetické náročnosti ekonomiky a zvýšení výkonu jaderných elektráren o cca 2 500 MW přibližně do roku 2035. Poptávka země po elektrické energii, která se v průběhu každým rokem zvyšovala, klesla v roce 2020 na 66,99 TWh (69,63 TWh v roce 2019) a je o 15,75 % vyšší než v roce 1990.

V současné době působí v České republice pět povrchových dolů. Největší těžba hnědého uhlí probíhá v severní části Čech. V této oblasti se plánuje rozšíření provozu dvou povrchových dolů – ČSA a Bílina. Zvětšením těžebních ploch povrchového dolu ČSA by bylo ohroženo město Horní Jiřetín a obec Černice. Dalších více než 2000 obyvatel žijících v oblastech přiléhajících k dolu by muselo být přestěhováno. Provoz povrchového dolu, který by se nacházel pouhých 500 metrů od obydlených oblastí, by také negativně ovlivnil více než 27 000 obyvatel města Litvínova. K významným škodám by došlo i v turistických oblastech Českého Krušnohoří. Po zrušení limitů na těžbu uhlí se místní občanská hnutí a nevládní organizace snaží těžbě zamezit.

Česká vláda plánuje postupné ukončení uhelné energetiky a zároveň zvýšení podílu jaderné energie ve skladbě energetických zdrojů. I přes výraznou závislost na uhelné energetice plánuje Česká republika tento energetický model rychle opustit. Podíl uhlí (včetně černého a hnědého) ve výši 47 % řadí Českou republiku na druhé místo za Polsko (73,6 %) z hlediska využití tohoto zdroje při výrobě elektřiny.

Klesající význam uhlí v české skladbě energetických zdrojů má být kompenzován dalším zvýšením podílu jaderné energetiky (ten vzrostl z 32 % v roce 2015 na 35 % v roce 2019). Umožnit to má výstavba pátého bloku jaderné elektrárny Dukovany, jejíž financování zajišťuje dohoda vlády s investorem ČEZ. Podle dohody bude dodavatel vybrán do roku 2024 a samotná výstavba bloku je naplánována na roky 2029–2036. Vláda navíc deklarovala rozšíření jaderné elektrárny Temelín, kde v současnosti fungují dva reaktory. Plány na modernizaci české jaderné energetiky se opět staly součástí česko-amerických jednání. Česká republika navíc plánuje zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie (OZE) v národní skladbě energetických zdrojů na 20,8 % do roku 2030. Takové předpoklady se však liší od doporučení Evropské komise (EK) pro ČR (23 % v roce 2030), ale Čechům se takové cíle zatím daří plnit ještě před navrhovaným termínem. Česká republika dosáhla v roce 2013 13 % podílu obnovitelných zdrojů energie na spotřebě doporučeného EK pro rok 2020. Snižování těžby uhlí diktuje klimatická politika EU a klesající ceny této suroviny v důsledku pandemie Covidu-19 a války na Ukrajině.

Mezi další cíle české vlády patří dosažení energetické soběstačnosti země. Toto prohlášení se však zatím neprojevovalo ve snížení závislosti na dodávkách plynu z Ruska. Svědčí o tom mimo jiné podpora plynovodu Nord Stream 2, který měl zásobovat Českou republiku touto surovinou prostřednictvím plynovodu EUGAL vedoucího podél polsko-německé hranice. V té době byla podpora této investice obhajována na základě nízkých cen ruských dodávek. Zároveň však byl vyjádřen zájem o dovoz LNG přes severojižní plynový koridor. Přes snahu americké administrativy Česko povolilo rozšíření elektrárny Dukovany o ruskou společnost Rosatom.

Ještě v červnu 2019 Česká republika společně s Estonskem, Maďarskem a Polskem na Evropské radě zablokovala dohodu o dosažení klimatické neutrality EU do roku 2050. Nakonec tyto země kromě Polska plán přijaly. Summit Evropské rady v roce 2020 o víceletém finančním rámci EU a Plánu na podporu oživení Evropy potvrdil posun EU ke klimatické neutralitě, na kterou má být přiděleno 30 % stanoveného rozpočtu. Mezi české kraje, které s penězi z Fondu spravedlivé transformace počítají, patří Ústecký, Karlovarský a Moravskoslezský kraj.

České úřady chtějí energetickou transformaci provést při minimalizaci negativních sociálních důsledků. Přestože podle průzkumu výzkumného centra STEM v červenci 2020 podpořilo evropskou Zelenou dohodu 62 % Čechů, zároveň 50 % z nich souhlasilo s tvrzením, že klimatická politika EU negativně ovlivní domácí průmysl a přispěje ke ztrátě zaměstnání.

Dotační program Ministerstva životního prostředí ČR vyhlášený v roce 2022 v hodnotě cca 600 milionů Kč je určen správcům veřejných budov (včetně škol a zdravotnických zařízení). Tyto peníze lze použít na modernizaci stávajících nemovitostí, ale také na financování nových investic. Ministerstvo průmyslu a obchodu oznámilo, že podniky mohou žádat o ekvivalent až 1,9 miliardy korun na energetickou modernizaci stávajících budov. Dotace může činit přibližně 100 000 Kč až 38,5 milionu Kč a tvořit od 35 % do 65 % celkové investice. Záleží na regionu České republiky, ze kterého se subjekt pochází.

Podle údajů Jagellonského institutu byl v České republice v roce 2021 podíl obnovitelných zdrojů energie 12,9 %, 39 % energie bylo vyrobeno z uhlí (35,7 % z hnědého uhlí a 3,3 % z černého uhlí) a 37,2 % jadernými technologiemi. Česká republika se rozhodla urychlit dekarbonizaci země o 5 let a v roce 2033 definitivně opustit uhlí jako zdroj energie, i když data za rok 2022 zatím žádný posun neukazují. Připomeňme, že v roce 2022 bylo uhlí 42,4% zdrojem primární energie pro energetiku výroby elektřiny.

Závěr

Navzdory přijatým opatřením k diverzifikaci a transformaci energetického sektoru je Evropa a zejména země střední a východní Evropy více vystaveny nekontrolovanému růstu cen energií. Polsko a Česká republika patří k evropským zemím, jejichž ekonomiky by byly v případě náhlého zvýšení cen energií postiženy nejvýrazněji. Dopady energetické krize v Polsku a České republice omezila mírná zima a vládní podpora domácností a podniků. Významné také bylo výrazné snížení poptávky po plynu v průmyslu, zvýšené zásoby plynu, nové investice do plynárenské infrastruktury v Evropě včetně např. rozšíření LNG terminálu ve Świnoujście a nízká poptávka po LNG v Číně. V důsledku toho se situace na energetických trzích uklidnila a ceny plynu a uhlí klesly na úroveň blízko období před pandemií.

Analýzy ekonomického analytického týmu EY ukazují, že Evropa je více vystavena opětovnému růstu cen energií a potravin než jiné velké ekonomiky v čele s USA. Především kvůli případnému nedostatku energetických surovin, které pocházejí převážně z dovozu. Zvýšení cen surovin by bylo zvláště závažné pro tři země EU: Českou republiku, Maďarsko a Rumunsko. Přestože Polsko není zařazeno mezi nejrizikovější trhy, slabinou zůstává jedna z nejvyšších úrovní inflace v Evropě. Skokový nárůst cen energií by mohl zvýšit úroveň běžných cen a následně negativně ovlivnit ekonomický růst.

Hlavní ekonom EY pro Evropu a střední Asii zdůrazňuje, že **„(...) přestože riziko výrazného zvýšení cen energií zůstává vysoké, o scénáři návratu k rekordním cenám léta 2022 již nezvažujeme – průmysl trvale snížil svou poptávku po plynu, byla rozšířena infrastruktura pro přepravu a skladování LNG a nejistota související s důsledky energetické krize je mnohem menší než před rokem.“**

Polsko stojí před velkou výzvou související s energetickou transformací, která musí být provedena s ohledem na ceny energie a její náklady pro občany, energetickou bezpečnost, zajištění kontinuity a plynulosti dodávek energie, bezpečnost technologií výroby energie, využití domácího průmyslu a národních energetických zdrojů, snížení spotřeby energie, zvýšení efektivity využívání energie, zvýšení ochrany sociálních skupin pocházejících ze sektoru hornictví a z regionů, jejichž rozvoj je v současnosti založen na těžbě, zvýšení zdrojů absorbujících skleníkové plyny a zvýšení ochrany životního prostředí. Transformace může být dosaženo pouze skrz dobré sousedské vztahy mezi státy a společnostmi ve střední a východní Evropě.

ZDROJE

- [1] Polski Instytut Ekonomiczny, Unia Europejska niezależna od Rosji? Alternatywne źródła dostaw surowców energetycznych, Warszawa 2022, pp. 4, 20, source: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/03/PIE-Raport_UE-niezalezna-od-Rosji-1.pdf [access: 11.10.2023]
- [2] Y. Popkostova, Europe's Energy Crisis Conundrum. Origins, impacts and way forward, European Union Institute for Security Studies, 2022, pp. 1, source: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/979bf617-a412-11ec-83e1-01aa75ed71a1/language-en> [access: 11.09.2023]
- [3] Subran L., Stamer M., Kryzys energetyczny mało prawdopodobny najbliższej zimy dzięki malejącej zależności Europy Środkowo Wschodniej od rosyjskiej ropy i gazu, Allianz Trade, 2023, source: https://www.allianz-trade.com/pl_PL/wiadomosci-informacje/dzial-prasowy/wiadomosci/2023-07-14-w-polsce-i-europie-srodkowo-wschodniej-kryzys-energetyczny-malo-prawdopodobny.html [access: 02.09.2023]
- [4] Ropa z Rosji zalewa Czechy. Putin wydał oświadczenie, article available on Money.pl website, 2023, source: <https://www.money.pl/gospodarka/ropa-z-rosji-zalewa-czechy-to-orlen-ja-sprowadza-6941001841937024a.html> [access: 14.09.2023]
- [5] Skąd Orlen sprowadza ropę do Polski? Koncern pokazał dane, article available on Money.pl website, 2022, source: <https://www.money.pl/gospodarka/ropa-z-rosji-zalewa-czechy-to-orlen-ja-sprowadza-6941001841937024a.html> [access: 05.09.2023]
- [6] Nowa umowa Orleń. Miliony ton ropy od Brytyjczyków, article available on Business Insider website, source: <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/nowa-umowa-orleń-miliony-ton-ropy-od-brytyjczykow/1rx7eme> [access: 14.09.2023]
- [7] Orlen. Spółka nie czerpie korzyści w związku z transportem rosyjskiej ropy przez jakiegokolwiek armatora, article available on PAP website, 2023, source: <https://www.pap.pl/aktualnosci/orlen-spolka-nie-czerpie-korzysci-w-zwiazku-z-transportem-rosyjskiej-ropy-przez> [access: 14.09.2023]
- [8] Orlen zapowiada duże zmiany. "Przygotowanie do potencjalnej ekspansji", article available on Business Insider website, source: <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/orlen-zmieni-nazwe-stacji-w-czechach-rusza-wielka-akcja/cfckfvx> [access: 14.09.2023]
- [9] ORLEN staje się paliwową marką numer 1 w Czechach, article available on ORLEN website, 2023, source: <https://www.orlen.pl/pl/o-firmie/media/komunikaty-prasowe/2023/Sierpień-2023/ORLEN-staje-sie-paliwowa-marka-numer-1-w-Czechach> [access: 14.09.2023]
- [10] Do końca roku blisko 90 procent stacja Benzina w Czechach zmieni markę na Orlen, article available on PAP website, 2023, source: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1607009%2Cdo-konca-roku-blisko-90-procent-stacji-benzina-w-czechach-zmieni-marke-na> [access: 14.09.2023]

ZDROJE

- [11] L. Subran, K. Stamer, Kryzys energetyczny mało prawdopodobny najbliższej zimy dzięki malejącej zależności Europy Wschodniej od rosyjskiej ropy i gazu, *Allianz Trade* 2023, article available at *Biznes Newseria* website, source: https://biznes.newseria.pl/files/_uploaded/dp_2023_07_14_0750_2023_07_14_Allianz_Trade_zima_%20niestraszna_Europie_%20SW.pdf [access: 14.09.2023]
- [12] Topnieją wpływy Rosji z surowców energetycznych, article available on *Money.pl* website, 2023, source: <https://www.money.pl/gielda/topnieja-wplywy-rosji-z-surowcow-energetycznych-6938331002952320a.html> [access: 14.09.2023]
- [13] Putin ma plan jak "zatankować" machine wojenną, gdy zyski Rosji topnieją, article available on *Money.pl* website, 2023, source: <https://www.money.pl/gospodarka/putin-ma-plan-jak-zatankowac-machine-wojenna-gdy-zyski-rosji-topnieja-6939092212099680a.html> [access: 14.09.2023]
- [14] K. Obłąkowska, Mentalność podatkowa Polaków i opinia publiczna na temat wysokości VAT i akcyzy w latach 2022-2023 - perspektywa ekonomii behawioralnej, [in:] *Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych*, nr 7 (322), 2023, pp. 25-33.
- [15] K. Obłąkowska, J. Bartak, Polacy o wyzwaniach energetycznych w przededniu zimy, *Informacja Sygnalna z badań Instytutu Finansów* nr 2/2022, Warszawa, 2022.
- [16] K. Głowacki K., P. Gutowski, Wpływ kryzysu energetycznego na dobrobyt gospodarstw domowych w Polsce. Analiza wpływu kryzysu energetycznego i związanego z nim wzrostu cen nośników energii na dobrobyt gospodarstw domowych w Polsce w podziale na wybrane grupy o wybranych demograficzne cechach oraz ilościowa ocena efektów zastosowanych mechanizmów pomocowych, *WiseEuropa – Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich*, Warszawa 2023.
- [17] A definition proposed by Artur Bartoszewicz, Ph.D. during works with the Ministry of Development and Technology on preparation of an act regulating the Found of Transformation of Silesia, within the implementation of an agreement "Umowa społeczna dotycząca transformacji sektora węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego", concluded by the society and government sides in 2021.
- [18] K. Obłąkowska, A. Bartoszewicz, M. Mierzwiński, K. Tomaszewski,, *Finansowe i legislacyjne aspekty transformacji energetycznej w Polsce*, Instytut Finansów, Raport 3/2022, Warszawa, August 2022, pp. 29, 78.
- [19] Minister Moskwa: pakiet "Fit for 55" w całości nie jest dla nas możliwy do osiągnięcia, article available on *Business Insider* website, 2022, source: <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/minister-anna-moskwa-pakiet-fit-for-55-w-calosci-nie-jest-dla-nas-mozliwy-do/gh568fl> [access 14.09.2023]

- [20] M. Puzyr, Fit for 55. Jacek Sasin: To koszt nie do udźwignięcia dla Polski, article available on Polska Times website, 2022, source: <https://polskatimes.pl/fit-for-55-jacek-sasin-to-koszt-nie-do-udzwigniecia-dla-polski/ar/c1-15991261> [access: 14.09.2023]
- [21] Pakiet Fit for 55 najbardziej obciąży kieszenie Polaków, article available on website Dziennik Gazeta Prawna, 2022, source: <https://finanse.gazetaprawna.pl/artykuly/8337026,pakiet-fit-for-55-najbardziej-obciazy-kieszenie-polakow.html> [access: 14.09.2023].
- [22] Ministerstwo Aktywów Państwowych, Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030. Założenia i cele oraz polityki i działania, 2019, version 4.1, 18.12.2019.
- [23] Instytut Jagielloński, Energetyka w liczbach 12/2022, 2023, source: <https://www.jagiellonski.pl/miesiecznik-instytutu-jagiellonskiego-12-2022/> [access: 15.09.2023]
- [24] Nuclear.pl: Oto potencjalne lokalizacje kolejnych elektrowni jądrowych w Polsce, 2023, article available on Biznes Alert website, source: <https://biznesalert.pl/nuclear-pl-oto-potencjalne-lokalizacje-kolejnych-elektrowni-jadrowych-w-polsce/> [access: 14.09.2023].
- [25] Centrum Badania Opinii Społecznej, Transformacja energetyczna – oczekiwania i postulaty. Komunikat z badań nr 70/2021, source: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_070_21.PDF [access: 10.09.2023]
- [26] Lokalizacja elektrowni jądrowych, article available on Nuclear website, source: <https://nuclear.pl/lokalizacja,czechy,republika-czeska,0,0.html> [dostęp: 10.09.2023]
- [27] Sytuacja w Czechach, article available on EUKOUNIA website, source: <https://eko-unia.org.pl/rton-o-projekcie/sytuacja-w-czechach/> [dostęp: 10.09.2023]
- [28] Czechy planują odejście od węgla do 2033 r. Stawiają na energię jądrową, article available on EURACTIV.PL website, 2022, source: <https://www.euractiv.pl/section/energia-i-srodowisko/news/czechy-wegiel-dekarbonizacja-2033-energia-jadrowa-atomowa-polska-turow-oze-unia-europejska/> [dostęp: 14.09.2023].
- [29] Information concerning the enactment of a law forbidding Russian and Chinese entities any kind of participation in building nuclear plants in Czechia is available on the Nordic chamber website, source: <https://www.nordicchamber.cz/press/psp-excludes-russia-china-from-nuclear-projects/> [access: 14.09.2023].
- [30] Czesi ruszają z transformacją energetyczną. Za pieniądze z unijnego Funduszu Odbudowy, article available on Dziennik Gazeta Prawna website, 2022, source: <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/8525604,pieniadze-z-kpo-czechy-transformacja-energetyczna.html> [access: 14.09.2023]
- [31] EY, Utrzymuje się duże ryzyko skokowego wzrostu cen energii, source: https://www.ey.com/pl_pl/news/2023/08/ryzyko-ceny-energii-2023 [access: 14.09.2023].

KAPITOLA 5

ŠÁRKA SHOUP, PH.D.

“MIGRACE A HUMANITÁRNÍ KRIZE”

ÚVOD

Bilaterální spolupráce mezi Českou republikou a Polskem probíhá na mnoha úrovních a v rámci mnoha dimenzí. Spolupráce přetrvává díky vzájemné geografické blízkosti i dobrým vztahům mezi vládními kruhy, ale i obyčejnými lidmi. Ostatně obě země sdílejí druhou nejdelší hranici a rodiny s česko-polskými kořeny nejsou výjimkou. Dynamika vzájemných vztahů v prvních třech desetiletích po pádu komunismu vyústila ve vytvoření mezivládních konzultací, které se poprvé uskutečnily v roce 2011 v Praze a opakují se každé 1 až 2 roky[1]. Na těchto jednáních předsedové vlád a jednotliví ministři diskutují o aktuálních otázkách spolupráce v oblastech hospodářství, bezpečnosti a obrany, vnitra, kultury, sociálních věcí a také migrace.

Migrace, společná azylová politika a povinná solidarita budou jedním z hlavních témat nadcházejících evropských voleb, které se konají v květnu 2024. S cílem vést jasnou a strukturovanou diskusi o modernizaci a stabilizaci politik EU v oblasti humanitárních krizí a migrace je nutné zhodnotit aktuální dopady migrace na jednotlivé členy Unie a také identifikovat oblasti, ve kterých může Česká republika efektivně přispět ke zvládnutí migrační situace v Evropě – samozřejmě s přihlédnutím k situaci v rámci České republiky samotné.

Česká republika a Polsko se obecně shodují na řešení nelegální migrace, přestože mají různé strategie, jak se s ní vyrovnat. Praha nabídla pomoc Varšavě kvůli napětí na polsko-běloruské hranici, kterou Polská strana zatím nevyužila, ale nabídka stále platí. Na druhou stranu Česko v minulosti dříve kritizovalo Polsko za nedostatečnou podporu reformy migračních pravidel EU. Pokud se však podíváme na problematiku migrace pouze z Ukrajiny, vidíme naprosto jiný příběh. Česko a Polsko bilaterálně spolupracují v několika oblastech souvisejících s Ukrajinou, příkladem může být oživení snah o rozšíření Evropské unie o Ukrajinu a západní Balkán a zahájení pokusů Ukrajiny o vstup do NATO. Obě země také hostí miliony ukrajinských uprchlíků, většinou žen a dětí, kteří potřebují být úspěšně začleněni do národních systémů vzdělávání, zdravotní péče a sociální podpory. Dále také sdílejí údaje a osvědčené postupy, aby zajistily lepší a účinnější pomoc.

Obě země také lobbují za rychlé a účinné vyzbrojení ukrajinské armády a společně podporují komplexní politiku poválečné obnovy. S Ukrajinou už spolupracují desítky českých zbrojařských firem. Ukrajina však v současnosti potřebuje také firmy působící v civilních sektorech a s hypotetickým koncem války se taková potřeba ještě zvýší.

Regionální spolupráce

Formát Visegrádské skupiny je jedinečnou příležitostí k posílení spolupráce mezi Českou republikou a ostatními členy téměř ve všech oblastech mezinárodní spolupráce. Česko má ve V4 tři hlavní priority[2]:

- 1 Bezpečnou a prosperující Evropu (rozvoj a další spolupráce v oblasti kultury, školství, zdravotnictví, migrace, obrany atd.)**
- 2 Inovativní a propojenou ekonomiku (rozvoj a další spolupráce v oblasti dopravy, vesmíru a digitální agendy, energetické a surovinové bezpečnosti, společné obchodní politiky, politiky soudržnosti a regionálního rozvoje atd.)**
- 3 Podporu Ukrajiny (podpora a pomoc uprchlíkům, humanitární pomoc a poválečná obnova, odpovědnost za mezinárodní zločiny v rámci ruské agrese proti Ukrajině)**

Přestože je V4 fungující platformou pro diskusi mezi členskými státy, její budoucnost zůstává nejasná. Členské státy mají málo společného v postojích k evropské legislativě, nebo vůči celkovému směřování EU. Posledním velkým sjednocujícím tématem posledních let byla migrace. V4 patří dlouhodobě k nejhlasitějším odpůrcem přijímání ekonomických migrantů či uprchlíků ze zemí Blízkého východu. Jenže nedávná reforma evropského migračního paktu odhalila rozdílné názory členů V4. V českém veřejném prostoru proto čas od času zaznívá tvrzení, že V4 přežila svoji dobu a skupina nemá budoucnost. Převládající názor politických elit však takové představě odporuje, i když můžeme pozorovat úpadek vlivu formátu V4. Většina politiků se shoduje na tom, že seskupení budoucnost jistě má, ale nevíme v jaké podobě.

Jednou z českých priorit během předsednictví V4 je široká diskuse o pomoci Ukrajině. Česko by rádo využilo setkání na nejvyšších úrovních k tomu, aby přesvědčilo své váhavější partnery ve V4, že Rusko představuje bezprostřední hrozbu a že je nutno přislíbit Ukrajině účinnější pomoc. Českou prioritou je více spolupracovat v obraně proti hybridním hrozbám, jako je šíření dezinformací a vměšování nepřátelských cizích mocností do záležitostí národní bezpečnosti ve střední Evropě a na západním Balkáně.

Česká republika se stala významným příjemcem ukrajinských migrantů, kteří uprchli kvůli ruské invazi. Nová evropská migrační legislativa by mohla významně pomoci české ekonomice. Dvě členské země EU – Polsko a Maďarsko – se však pokoušejí zablokovat účinnost této legislativy, což se jistě negativně promítne do vztahů a spolupráce v rámci skupiny V4. V tomto ohledu je důležité zmínit neutěšený stav českých veřejných financí a neuspokojivou konsolidaci státního rozpočtu, která zvyšuje odhodlání české vlády získat alespoň část prostředků na financování ukrajinských uprchlíků ze zdrojů EU. Všechny tyto aspekty hrají zásadní roli v tom, jaký postoj k migraci a nové migrační politice by měla Česká republika zaujmout. Netřeba dodávat, že všechny tyto proměnné jsou přímo podmíněny a ovlivněny probíhající válkou na Ukrajině.

Je proto nutné zaměřit se na současnou situaci v České republice, na její kapacity a možnosti. S ohledem na množství registrovaných ukrajinských uprchlíků by ČR měla být významným hlasem v EU a V4, který bude formovat budoucí směřování migrační a azylové politiky v Evropské unii.

Jak se vyrovnat s humanitární a uprchlickou krizí

Během migrační krize v roce 2015 směřovaly migrační trasy do Evropy ze severní Afriky (trasy přes západní Středomoří a střední Středomoří), nebo z Turecka (trasa přes východní Středomoří). Tyto koridory využívali uprchlíci prchající před válkou a pronásledováním v zemích jako Sýrie, Afghánistán, Irák a Eritrea, nebo migranti prchající před ekonomickými potížemi z Kosova, Albánie a Srbska. Hlavními cílovými zeměmi migrantů bylo Německo, Švédsko a Rakousko. Rok 2015, kdy evropská migrační krize zahrnovala více než 1 milion uprchlíků, vedl k bezprecedentnímu vzestupu populistických a krajně pravicových stran v celé Evropě[3], což vrazilo klín mezi země západní a východní Evropy. Pro členské země EU bylo téměř nemožné najít společnou řeč na téma migrace. Vyhrocená situace extrémně polarizovala evropskou scénu i celé společnosti v jednotlivých členských státech.

Ruská invaze na Ukrajinu v roce 2022 měla za následek zásadní vliv na proměnu migračních proudů v Evropě. V nejbližších týdnech po invazi byla téměř jedna třetina všech Ukrajinců nucena opustit své domovy. Odhaduje se, že do konce roku 2022 bylo v důsledku války vnitřně vysídleno 5,9 milionu lidí[5] a v celé Evropě bylo zaznamenáno téměř 5,8 milionu uprchlíků a žadatelů o azyl z Ukrajiny. Státy v první linii nové migrační krize se staly typicky „migračně skeptické“ země jako Česko, Polsko, Slovensko či Maďarsko. Zatímco Polsko a Německo přijaly nejvíce ukrajinských uprchlíků v Evropě, Česko hostí nejvyšší počet ukrajinských uprchlíků na 100 000 obyvatel [6]. Pro Polsko a Česko je zkušenost jakožto cílové země masové migrace jedinečná, jelikož obě země se odmítly podílet na přijímání uprchlíků během předchozí migrační krize v roce 2015 a dosavadní problémy s velkým nápoem žadatelů o azyl řešit aktivně nemusely[7].

Česko a Polsko v roce 2022 přivítaly ukrajinské migranty zcela jiným způsobem než běžence z Blízkého východu a Afriky o 7 let dříve. Zatímco syrští uprchlíci byli vnímáni jako hrozba, ukrajínští uprchlíci byli vnímáni jako oběti. Jedním z důvodů může být zcela odlišné demografické složení uprchlíků v migračních vlnách. Zatím co velkou část uprchlíků z Ukrajiny tvořili ženy, děti, staří lidé a postižení, v roce 2015 mezi žadateli o azyl převládali mladí muži.

Data ohledně migrace v České republice – zvláštní zaměření na ukrajinskou imigraci

Po vypuknutí války na Ukrajině český systém pomoci uprchlíkům zažil zásadní nápor – zejména ve velkých městech, kde byla soustředěna většina příchozích. Do konce roku 2022 Česká republika registrovala přibližně 550 000 uprchlíků z Ukrajiny pro dočasnou ochranu, takže Ukrajinci dnes v ČR tvoří nejvyšší podíl na celkové populaci v porovnání s jinými národy EU. V září 2022 bylo téměř 6 procent obyvatel Česka z Ukrajiny. K červnu 2023 byl celkový počet držitelů dočasné ochrany v ČR přibližně 350 tisíc. Tato vysoká čísla dělají z Česka třetího největšího hostitele vysídlených Ukrajinců v Evropské unii – po Polsku a Německu. Velký počet uprchlíků měl za následek větší tlak na trh práce a hlavně na trh s bydlením. Taktéž se podstatně zvýšila zátěž pro místní úřady, které těmto osobám pomáhají s asistencí a integrací.

V rámci schválení pátého dodatku zákona Lex Ukrajina (léto 2023) bylo ze strany vlády České republiky provedeno několik důležitých změn v humanitárních dávkách pro uprchlíky. Vláda již neposkytuje příspěvky na bydlení uprchlíkům pobývajícím v soukromých nemovitostech, místo toho stát přímo proplácí náklady na bydlení pro uprchlíky s velmi nízkými, nebo žádnými příjmy (v rozmezí od 111 do 139 USD měsíčně). Bezplatné nouzové ubytování je nyní omezeno na 150 dní, s výjimkou zranitelných osob. Humanitární dávka pokrývající základní životní potřeby nyní činí 225 USD po dobu prvních 150 dnů po udělení dočasné ochrany. Po skončení tohoto období je dávka určována na základě příjmu uprchlíka a může být vázána na životní minimum (145 USD), znovu s výjimkou zranitelných osob[8].

Pokud se zaměříme na ekonomické dopady migrační krize v zemích EU, tak se jednotlivé státy případ od případu liší. Celkově však můžeme hovořit o převážně pozitivních dopadech. Hlavním důvodem je zvýšení celkového HDP, částečně díky tomu, že velká část ukrajinských uprchlíků je v produktivním věku a má vyšší vzdělání, což jim umožňuje obsadit volná pracovní místa vyžadující vyšší kvalifikaci. Přispěl k tomu i institut dočasné ochrany, který uprchlíkům umožňuje cestovat v rámci EU a vybrat si, ve které zemi se usadí, což vede k rychlejšímu růstu kapitálu[9]. Přibližně 124 000 ukrajinských migrantů se ucházelo o zaměstnání vyžadující vysokou úroveň kvalifikace, což představuje velký potenciál pro ekonomický růst České republiky. Pokud se podíváme podrobněji na potenciál vysoce kvalifikovaných pracovníků, přibližně polovina vysídlených Ukrajinců, kteří na Ukrajině dříve aktivně pracovali, byla dříve či později zaměstnána v Česku. Dalším zjištěním je, že pouze jedna třetina Ukrajinců je zaměstnána na pozicích, které odpovídají jejich kvalifikaci, zatímco 44 procent je zaměstnáno na pozicích pod úrovní jejich kvalifikace[10]. Na tato zjištění by měla reagovat především česká vláda, protože tento výrazný nesoulad je důkazem promarněné příležitosti pro rozvoj české ekonomiky.

V tuto chvíli záleží na tom, jak se české vládě podaří začlenit tyto pracovníky do české společnosti, přičemž hlavním určujícím faktorem je, kolik Ukrajinců v zemi zůstane, nebo odejde, až válka skončí[11]. Na realizaci opatření integrační politiky v roce 2023 vláda vyčlenila v rámci státního rozpočtu 54,29 mil. Kč (2,32 mil. €)[12].

Finanční a sociální pomoc ukrajinským uprchlíkům poskytovaná místními samosprávami, včetně té české, zpochybňuje několik skupin odpůrců. Velké části uprchlíků se dle oficiálních dat Českého statistického úřadu podařilo najít práci a být ekonomicky aktivními, a tak můžeme prohlásit, že prostředky, které byly vynaloženy na podporu uprchlíků, se postupně vracejí do státního rozpočtu. Například v České republice ukrajinští uprchlíci na daních zaplatili do konce roku 2022 osm miliard korun[13].

Na druhou stranu je také potřeba poukázat na slábnoucí míru solidarity s Ukrajinou v České republice. To lze předepsat měnícímu se ekonomickému prostředí: Když se společnosti daří, což byl případ České republiky před válkou, lidé mají tendenci k větší solidaritě; když však naplno propukne krize, objevuje se instinktivní prioritizace vlastních potřeb. Můžeme předpokládat, že masivní míra solidarity, kterou evropské země projevovaly na začátku války, byla způsobena bezprecedentním charakterem událostí, které Evropa nemusela být svědkem téměř 75 let. Průzkum společnosti STEM ukazuje, že ochota Čechů pomáhat uprchlíkům z Ukrajiny na úkor vlastní situace se snížila, zejména kvůli obavám ohledně vývoje tuzemské ekonomiky. Oproti minulým číslům se také zvýšil počet lidí, kteří zásadně odmítají poskytování pomoci uprchlíkům. Ti v průzkumu tvoří 26 % dotázaných, což je o deset procentních bodů více než v dubnu 2023[14].

Dalším aspektem je odlišná komunikace migrační politiky ze strany politických představitelů, což následně podporuje šíření dezinformací. Pozoruhodným příkladem je výklad nového paktu EU o migraci a azylu ze strany vlády a opozice. Vláda je hlavním zpravodajem a prostředníkem mezi českou společností a všemi zákony a návrhy zákonů projednávaných na domácí i evropské úrovni. Její často neslučitelné a protichůdné interpretace však mají přímý dopad na českou společnost a mohou způsobovat úzkost, zmatek, frustraci a výrazný pokles artikulace solidarity v rámci průzkumů veřejného mínění. Průzkum STEM ukazuje, že došlo k nárůstu lidí, kteří důvěřují dezinformacím z 6 na 8 % [15]. Netřeba připomínat výroky některých politiků, které přímo rozdmýchávají xenofobii a nenávisť.

Podle průzkumu STEM válka na Ukrajině jako důležité společenské téma upadá, ale roste naléhavost problémů souvisejících s migrací a dlouhodobě neřešených problémů jako takových. Válka na Ukrajině trvá déle, než kdokoli čekal, a mnoho lidí ji již přijalo jako hořkou součást reality. Domácí ekonomická a politická situace, vnímání války na Ukrajině, dezinformace a v neposlední řadě nástroje emocionalizace a dezinterpretace nového migračního a azylového paktu EU jsou proměnné, které určují míru solidarity české společnosti s migranty, a zejména s Ukrajinci.

České předsednictví V4 a jeho priority související s migrační politikou

Tři ze čtyř členských států V4 tvoří východní křídlo Evropské unie a Schengenského prostoru. Maďarsko, Polsko a Slovensko jsou země, které od začátku války na Ukrajině zažívají nepřiměřený migrační tlak. Nemůžeme zcela oddělit vizi migrační politiky V4 od té unijní. Přestože Česká republika není hraničním státem EU ani schengenského prostoru, je v jejím zájmu prosazovat legislativu a postupy, které pomůžou identifikovat co největší počet nelegálních migrantů vstupujících do EU. Jak ukázala probíhající válka na Ukrajině či migrační krize v roce 2015, stát nemusí zažít masivní příliv migrantů pouze na hranicích, ale jako sekundární cíl migrace. Skupina V4 by měla sladit své priority a agendu s evropským postupem, aby došlo k udržení harmonické spolupráce a omezení třecích ploch. Ostatně Visegrádskou skupinu lze považovat za dílčí spolupráci čtyř členských zemí v rámci EU, které sdružují společné hodnoty – alespoň v některých případech. České předsednictví ve skupině V4 přináší potenciál k posílení spolupráce mezi všemi členy a z hlediska migrace nabízí prostor k diskusi o účinné ochraně schengenského prostoru. Realita bohužel působí jinak, neboť výše uvedené cíle jsou dosahovány různými cestami, což vráží klín do jednoty celé skupiny.

Od migrační krize v roce 2015 skupina fungovala jako jednotný blok, který se staví proti pokusům EU řešit příliv migrantů pomocí přerozdělování. Členské země V4 byly vnímány jako černá ovce, protože protestovaly proti veškeré legislativě upravující přerozdělování migrantů a všem ostatním azylovým mechanismům. Paradoxně po vypuknutí války na Ukrajině se právě členské státy V4 staly hlavními příjemci uprchlíků. Nový Pakt EU o migraci a azylu nabízí solidární opatření, který mohou nejlépe využít právě země V4. Není pochyb o tom, že pokusy Maďarska a Polska odstoupit od nové dohody, vrazily klín mezi členy V4. Postup Maďarska a Polska vyvolal otevřenou kritiku českého premiéra Petra Fialy, protože kvůli odporu by Česká republika mohla přijít o slibovanou ekonomickou pomoc[16]. Spolupráce V4 pokračuje, ale rozdíly mezi členskými státy nelze ignorovat. Zablokování summitu EU mohlo být pověstnou poslední kapkou pro českou trpělivost a kvůli tomu spolupráce V4 nemusí být pro českou vládu takovou prioritou jako v minulosti. Fiala také prohlásil, že je třeba hledat alternativní formy spolupráce se západními zeměmi. Zda se visegrádská spolupráce plně obnoví, bude záležet na výsledcích voleb v Polsku a na Slovensku. V případě Maďarska se Orbánův přístup pravděpodobně nezmění, protože jeho politický úspěch stojí na protievropských a protektivních principech[17].

Připomínáme, že české předsednictví ve V4 stojí na třech pilířích: Bezpečná a vyspělá společnost, inovativní a propojená ekonomika a podpora Ukrajiny. V4 je místem pro usnadnění dialogu a prosazování spolupráce při poskytování podpory a solidarity ukrajinským uprchlíkům a pro uplatňování mechanismů na ochranu vnějších hranic EU a Schengenu. Evropská bezpečnost přímo vede k české bezpečnosti. Válka na Ukrajině vytvořila velký tlak na mnoho zemí EU a je v zájmu všech pomoci válku ukončit a pomoci ukrajinským migrantům s jejich repatriací. Výše uvedené obstrukce ze strany Polska a Maďarska by však tyto snahy mohly překazit.

Za účelem předcházení nelegální migraci a řešení jejích základních příčin hodlá předsednictví posílit regionální spolupráci ve vnější dimenzi migrace. Na druhou stranu je důležité zajistit, aby schengenský prostor nadále fungoval jako zóna volného pohybu. Součástí ochrany vnějších hranic tak musí být potírání pokusů o zneužití azylového systému EU a odmítnutí instrumentalizace migrace[18]. Prioritou předsednictví by mělo být posílení ochrany schengenského prostoru. Vzhledem k tomu, že Česká republika není hraničním státem EU, je v jejím zájmu, aby nelegální migrace byla identifikována již v průběhu řízení v příhraničních zemích, jako jsou Maďarsko, Slovensko a Polsko, aby se nelegální migranti nešířili dále po Evropě. Tento problém se týká celé EU, protože dosavadní přístup k řešení problému migrantů byl pouze boj s následky, nikoli s příčinou – špatnou národní situací ve třetích zemích. Nový balíček EU pro migraci a azyl nabízí perspektivu nových způsobů řešení budoucích migračních toků do EU, ale podoba nového mechanismu bude také výrazně záviset na situaci za evropskými hranicemi.

ZÁVĚREM

Priority můžeme shrnout do následujících bodů:

1. Další posilování regionální spolupráce v oblasti nelegální migrace

Panuje široká shoda, že pro posílení spolupráce musí V4 spolupracovat se státy západního Balkánu na účinném předcházení nelegální migraci. Balkán je pro střední Evropu klíčovým tranzitním regionem. Nelegální migranti by měli být zastaveni již na hranici zemí západního Balkánu, nikoli až na hranici schengenského prostoru. Země V4 musí najít způsoby, jak pomoci vládám těchto tranzitních zemí.

2. Přistoupení Bulharska a Rumunska do schengenského prostoru

Česko podporovalo plné přistoupení Bulharska, Chorvatska a Rumunska do schengenského prostoru během českého předsednictví v Radě EU. Chorvatsko úspěšně vstoupilo do schengenského prostoru 1. ledna 2023, Rumunsko a Bulharsko však nikoliv. Česko by mělo během předsednictví V4 opět podporovat jejich urychlené přijetí, protože rozšíření Schengenu by pro region znamenalo posílení bezpečnosti.

3. Zvýšit efektivitu návratové politiky a potlačit pokusy zneužívání azylového systému EU

Česko v minulosti požadovalo rychlou návratovou politiku. Například poslední dostupná data ze zemí EU ukazují, že v roce 2021 mělo být navraceno 342 100 nelegálních migrantů do zemí původu [19]. Dle dat Eurostatu se v roce 2021 podařilo navrátit pouze 24 % [20] uprchlíků s nařízenou deportací. Česko se snaží omezit administrativní problémy s navracením a vyzývá členské země, aby vzájemně sdílely data a osvědčené postupy.

4.Spolupráce se zeměmi původu migrantů

Neefektivnost návratových politik především způsobuje neochota třetích zemí zpětně přijímat migranty a nedostatečná ochrana hranic ve státech, které by migrantům v první řadě měly bránit v přechodu. Funkční dohody o spolupráci se zeměmi jako Turecko, Tunisko, Maroko nebo západní Balkán by nelegální migraci účinně omezily. EU již dříve podepsala takovou dohodu s Tureckem, kdy EU poskytla finanční pomoc zaměřenou na zastavení toku nelegální migrace přes Turecko do Evropy. Podobná dohoda byla nedávno uzavřena s Tuniskem. Česko by mělo přesvědčovat své partnery ve V4 o důležitosti takových kroků a solidarity mezi členy EU, aby se předešlo dalším nešťastným nedorozuměním, tak jako během jednání o reformách evropského migračního paktu.

Je rovněž důležité, abychom potenciální migranty odradily od finančně náročné a celkově nebezpečné cesty do Evropy, tudíž je třeba podpořit blokační faktory migrace. Česko se tak musí angažovat v zemích původu, aby odvrátila ještě masovější migraci, než které čelíme tuto chvíli.

5.Prevence instrumentalizace migrace

Česko vnímá běloruskou činnost na společné hranici s Polskem a pobaltskými státy jako hrozbu pro evropskou bezpečnost. Běloruský režim využívá migraci jako nepřátelský akt a nátlakové opatření k dosažení svých cílů.

6.Přijímání Ukrajinců prchajících před válkou

Prioritou České republiky zůstává přijetí milionů ukrajinských uprchlíků, převážně žen a dětí. To umožňuje Ukrajině nadále se bránit proti neoprávněné ruské agresi. Poskytnutí azylu je však pouze začátkem pomoci. Je nutné úspěšně začlenit uprchlíky do systémů vzdělávání a zdravotní péče. Česko by mělo podpořit intenzivnější sdílení dat a osvědčených postupů mezi zeměmi V4 s cílem zajistit co účinnější pomoc.

7.Humanitární pomoc a poválečná obnova Ukrajiny

Ukrajina nepochybně čelí humanitární krizi, kterou se Česko snaží zmírňovat poskytováním pomoci a celkové podpory na evropské či světové úrovni. Poválečná obnova Ukrajiny zůstává jednou z priorit české zahraniční politiky. S Ukrajinou již spolupracují desítky českých zbrojařských firem, ale země potřebuje i firmy působící v civilním sektoru a s koncem války tato potřeba ještě vzroste. Česko a Polsko mají strategický zájem nejen na vítězství Ukrajiny ve válce, ale také na její úspěšné poválečné rekonstrukci. Tok mezinárodní finanční pomoci je příležitostí zúročit dobrou pověst a důvěryhodnost V4 při získávání konkurenční výhody v kontraktech na rekonstrukci.

DOPORUČENÍ

Českou společnost stále více rozděluje téma migrace a solidárních mechanismů, které jsou v současnosti primárně poskytovány ukrajinským uprchlíkům. Domníváme se, že současná situace je ovlivňována dvěma zásadními okolnostmi:

1. Domácí ekonomická situace ČR je neuspokojivá, což se projevuje ve větší frustraci a obavách lidí o vlastní životní úroveň;
2. Protichůdné výklady migrační a azylové politiky a nového Paktu o migraci a azylu ze strany vlády a opozice podkopávají snahy nalezení společného postoje vůči migraci a problematice azylu.

Je důležité neustále připomínat, že vysoký počet ukrajinských uprchlíků v ČR nemusí nutně znamenat vykořisťování systému a státního rozpočtu, ale může znamenat injekci do české ekonomiky a značný rozvojový potenciál pro celou zemi. Emoce spojené s ukrajinskými migranty v české populaci sílí, proto je důležité bojovat s dezinformacemi nejen ve veřejném prostoru, ale i v oblasti státní správy a samosprávy. Vnímání uprchlíků z Ukrajiny závisí na tom, nakolik rychlým a bezproblémovým způsobem je Česká republika dokáže integrovat. Dále vláda i opozice by se měly více snažit nalézat kompromisní stanoviska v otázkách migrace.

Vláda by měla zajistit, aby se ukrajinští migranti mohli integrovat způsobem, který je prospěšný jim i české společnosti. Je důležité najít rovnováhu, která dosáhne harmonického soužití majority a uprchlíků.

Evropská unie je společenství, které si může dovolit poskytovat solidaritu s těmi, kdo o to požádají. To ale neznamená, že by žádosti neměly být vyřizovány prostřednictvím oficiálního migračního a azylového systému. České předsednictví ve skupině V4 by mělo být využito k navázání oficiálního dialogu o tom, jak bojovat proti nelegální migraci do EU. Nedávný odpor Maďarska a Polska vůči migračnímu paktu by neměl zůstat z české strany bez povšimnutí a tomu by měla odpovídat i spolupráce v rámci skupiny. Česká republika by měla pokračovat v ochraně základních demokratických a liberálních hodnot nejen na domácí a evropské úrovni, ale i v rámci skupiny V4, bez ohledu na to, jaký odpor vyvolá v Maďarsku a Polsku. Je stále důležitější zabývat se jejich nedemokratickým směřováním.

A konečně to nejdůležitější, abychom předešli budoucím migračním krizím, je důležité přesunout pozornost EU na události, které se dějí ve třetích zemích, odkud většina migrantů přichází. Jinými slovy nejdůležitější strategií, jak se vyhnout budoucím migračním krizím, je zaměřit se na prvotní příčiny, proč lidé prchají ze svých zemí a rozvíjet mechanismy solidarity a rozvoje v rámci EU, které pomohou zmírnit migrační tendence a pomohou zvýšit životní úroveň v dotčených zemích. Co se týče České republiky na mezinárodní úrovni, měla by být i nadále majákem demokracie a solidarity.

ZDROJE

- [1] Česko-polské vztahy po roce 1989 | Velvyslanectví České republiky ve Varšavě. (n.d.), Ministerstvo zahraničních věcí, source: https://www.mzv.cz/warsaw/cz/o_velvyslanectvi/cesko_polske_vztahy_od_roku_1989/index.html [access: 12.09.2023]
- [2] MZV, 2023, Program českého předsednictví ve Visegrádské skupině 2023/2024 „V4 pro občany“, source: https://www.mzv.cz/file/5121376/Program_ceskeho_predsednictvi_ve_Visegradske_skupine.pdf [access: 30.09.2023]
- [3] European Asylum Support Office (easo). (n.d.), Latest asylum trends – 2015 overview, source: <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/public/LatestAsylumTrends20151.pdf> [access: 13.09.2023]
- [4] iDMC, 2023, May 24, Ukraine | IDMC. Internal Displacement Monitoring Centre, article dated 24.05.2023 r. available on the International Displacement website, source: <https://www.internal-displacement.org/countries/ukraine> [access: 12.09.2023]
- [5] UNHCR. (n.d.), Situation Ukraine Refugee Situation, artykuł dostępny na UNHCR data portal, źródło: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (dostęp: 12.09.2023)
- [6] Smith, T., Czechia has highest number of Ukrainian refugees per capita in the EU, report finds, article dated 10.08.2023 r. available on the Expats.cz, source: <https://www.expats.cz/czech-news/article/czechia-has-highest-proportion-of-ukrainian-refugees-per-capita-in-the-eu-report-finds> [access: 12.09.2023]
- [7] Economist Intelligence, Visegrad leaders oppose migration quotas, The Economist Intelligence Unit, artykuł z dnia 11.09.2015 r. dostępny na witrynie Economist Intelligence, źródło: https://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1823495766&Country=Poland&topic=Politics_1 [access: 12.09.2023]
- [8] Refugees Operational Data Portal, 2023, Regional Refugee Response for the Ukraine – Czech Republic, elaboration dated 08.08.2023 r. available on the United Nations website, source: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/102628> [access: 12.09.2023]
- [9] Caliendo, L., The short- and long-run effects of the refugee crisis in Europe, article dated 28.05.2023 r. available on the CEPR website, source: <https://cepr.org/voxeu/columns/short-and-long-run-effects-refugee-crisis-europe> [access: 12.09.2023]
- [10] Lucie, M., & Medová, N., Can Chechia Capitalize on High-Skilled Immigration amid Influx on Ukrainians?, Migration Information Source 2023, article dated 21.03.2023 available on the Reliefweb website, source: <https://reliefweb.int/report/czechia/can-czechia-capitalize-high-skilled-immigration-amid-influx-ukrainians#:~:text=There%20were%20more%20than%201.1,Union%2C%20after%20Poland%20and%20Germany> [access: 12.09.2023]
- [11] Lucie, M., & Medová, N., op. cit.

- [12] Ministry of the Interior of the Czech Republic, Czech Republic: Plan for the implementation of the 2023 integration policy, article dated 30.03.2023 r. available on the European Commission website, source: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/czech-republic-plan-implementation-2023-integration-policy_en [access: 12.09.2023]
- [13] iRozhlas, Ukrajínští uprchlíci zaplatili v Česku osm miliard korun na odvodech. Zaměstnaných je téměř 100 000, article dated 25.01.2023 r. available on the iRozhlas website, zdroj: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ukrajina-uprchlici-cesko-odvody-finance_2301251850_bko [access: 12.09.2023]
- [14] ČTK, Ochota Čechů pomáhat Ukrajincům klesá, čtvrtina pomoc zcela odmítá, zjistil průzkum, article dated 30.06.2023 r. available on the Aktuálně website, source: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stem-ochota-cechu-pomahat-ukrajincum-klesa/r~f4eb7d26f85311ecbe29ac1f6b220ee8/> [access: 12.09.2023]
- [15] ČTK, Já bych řekl, že jsem vědma, prohlásil Babiš. S debatou o migraci opět neuspěl, article dated 28.06.2023 r. available on the Forum 24 website, source: <https://www.forum24.cz/ja-bych-rekl-ze-jsem-vedma-prohlasil-babis-s-debatou-o-migraci-ale-ve-snemovne-opet-neuspel> [access: 12.09.2023]
- [16] Pehe, J., Postoje k migraci Visegrádskou čtyřku tmelily, nyní ji rozdělují, article dated 11.07.2023 available on the iRozhlas website, source: https://www.irozhlas.cz/komentare/visegradska-ctyrka-migrace-komentar-pehe_2307110630_krp [access: 12.09.2023]
- [17] Pehe, J., Postoje k migraci(...), op. cit.
- [18] V4 Citizens. Czech Presidency of the Visegrad Group, elaboration dated 01.07.2023 available on the www.mzv.cz website, zdroj: https://www.mzv.cz/file/5119287/MZV_V4_program_A4_ENG_20_6_23_final.pdf [access: 12.09.2023]
- [19] Camut, N., & Barigazzi, J., EU pushes to increase migrant returns, article dated 24.01.2023 available on the POLITICO.eu website, source: <https://www.politico.eu/article/eu-push-increase-migrant-returns-borders-migration/> [access: 12.09.2023]
- [20] Ta Camut, N., & Barigazzi, J., EU pushes to increase migrant returns, op. cit.
- [21] MZV, Program českého předsednictví ve Visegrádské skupině 2023/2024 „V4 pro občany“, p. 4, document dated 01.07.2023 available on the MZV website, source: https://www.mzv.cz/file/5121376/Program_ceskeho_predsednictvi_ve_Visegradske_skupine.pdf [access: 12.09.2023]

KAPITOLA 6

KATARZYNA OBŁĄKOWSKA, PH.D.

ARTUR BARTOSZEWICZ, PH.D.

“PODMÍNKY PRO ROZVOJ ČESKO-POLSKÉ HOSPODÁŘSKÉ SPOLUPRÁCE”

Ekonomické náležitosti jižního souseda

Česká republika (ČR) je zemí s největším podílem průmyslu na hrubém domácím produktu (HDP) ze zemí Evropské unie (EU) (přes 30 %) s dominantním automobilovým sektorem. Charakteristickým rysem české ekonomiky je její otevřenost. Vývoz tvoří téměř 70 % HDP. Český HDP na obyvatele přepočtený podle parity kupní síly dosáhl úrovně 92 % průměru HDP zemí EU (údaje za rok 2021). V tomto ohledu je pozice ČR v rámci členských zemí EU někde mezi Portugalskem a Řeckem.

Česká republika vyniká mezi zeměmi střední a východní Evropy vysokou mírou industrializace a rozvinutým zemědělstvím. Rozdělení Československa v roce 1993 navíc pomohlo zbavit se méně rozvinuté části země, která vyžadovala více zdrojů. Česká republika je také zemí poměrně bohatou na přírodní zdroje. Oblast kolem Ostravy je rozšířením polské Hornoslezské uhelné pánve. Hlavní komoditou je černé uhlí. V předpolí Krušných hor u Mostu se v obrovských povrchových dolech těží hnědé uhlí. ČR má také bohatá ložiska uranu a je světovým lídrem v těžbě grafitu. Řada českých firem si dlouhodobě získala uznání na světových trzích. Vozy Škoda se dodnes vyrábějí v Mladé Boleslavi, nyní ve spolupráci s Volkswagenem. Slavná obuvnická firma Baťa také pochází z České republiky. Nemůžeme také opomenout, že ČR je také zemí s nejvyšší hustotou železničních tratí na světě.

V klasifikaci rizik OECD je Česká republika klasifikována jako 0 na stupnici 0–7. V Indexu vnímání korupce na škále 1–180 je na 41. místě a v Global Innovation Index obsadila 31. místo ze 132 hodnocených států. V žebříčku Ease of Doing Business ze 190 zemí ČR patří 41. místo a v Indexu ekonomické svobody ze 180 zemí nachází na 21. místě. Ratingové agentury hodnotí českou ekonomiku vysoko: Fitch AA, Moody's Aa3 a S&P AA-.

Ekonomické náležitosti severního souseda

V Polské republice (PL) bylo prvním rozvinutějším odvětvím zemědělství a od 19. století se ve velkém měřítku začíná rozvíjet průmysl. Po Druhé světové válce komunistické úřady založily ekonomiku na těžkém průmyslu, včetně těžby černého uhlí v Horním Slezsku. Teprve po změně režimu roku 1989 a po transformaci na tržní ekonomiku se mohly naplno rozvinout služby – obchod, doprava, telekomunikace, bankovníctví, školství, cestovní ruch, ochrana životního prostředí a mnohé další. Surovinový a energetický sektor je stále hybnou silou celé ekonomiky v Polsku. Největšími společnostmi jsou rafinérie v Płocku a Gdaňsku (ORLEN), energetické závody (PGE, Tauron, Enea, Energa), KGHM a uhelné společnosti. Ze zpracovatelských odvětví se nejvíce rozvinula výroba dopravních prostředků (včetně vozů Fiat, Opel a Volkswagen) a domácích spotřebičů. Řada výrobků z Polska míří na zahraniční trhy – kromě výše uvedeného se vyvážejí měď, chemikálie, nábytek, potraviny. Polský export byl v roce 2020 pilířem ekonomiky, který oslabil rozsah recese způsobené pandemií Covid-19. Podíl exportu na HDP v roce 2020 dosáhl rekordní úrovně 55,8 %.

V oblasti služeb největší podíl zaměstnaných osob vykazuje obchod, u kterého ale předpokládáme pokles kvůli rozvoji on-line obchodu. Internet a s ním související telekomunikační průmysl se rozvíjí velmi rychle. Největšími společnostmi poskytujícími služby v Polsku jsou banky, velké obchodní řetězce a mobilní operátoři. Velmi dobře se daří i logistickým a dopravním společnostem. Vysoká zaměstnanost zůstává ve veřejné správě, zdravotnictví a školství. Úroveň HDP na obyvatele v Polsku v přepočtu na paritu kupní síly (PPS) byla v roce 2022 79 % průměru EU.

V klasifikaci rizik OECD je Polsko klasifikováno jako 0 na stupnici 0–7. V Indexu vnímání korupce je ze 180 zahrnutých zemí na 45. místě a v Global Innovation Index ze 132 zemí na 38. místě. V indexu Ease of Doing Business je na 40. místě ze 190 sledovaných zemí a v Indexu ekonomické svobody ze 180 zemí umístilo na 40. příčce. Ratingové agentury hodnotí polskou ekonomiku vysoko, ale hodnocení nejsou natolik pozitivní jako v případě našeho jižního souseda: Fitch A-, Moody's A2 a S&P A-.

Současná kondice české ekonomiky

Energetická krize, výpadky v dodavatelských řetězcích a vysoká inflace – to jsou tři faktory, které loni zásadním způsobem ovlivnily českou ekonomiku a budou ji ovlivňovat i v průběhu roku 2023. Český HDP byl v 1. čtvrtletí 2023 meziročně nižší o 0,5 %. Data naznačují podobný výsledek i ve 2. čtvrtletí. Očekává se, že meziroční inflace v roce 2023 přesáhne 10 % a hospodářský růst nepřekoná pomyslnou nulu. Česká republika je na tom z hlediska postpandemického oživení nejhůře v EU. Až do pandemie byla Česká republika z hlediska ekonomického řízení uváděna pro Polsko jako vzor. Zhruba od roku 2020 je možné pozorovat, že situace není natolik jednoznačná. V současné době nejsou prognózy pro Českou republiku optimistické. Je vysoce pravděpodobné, že se ekonomika v roce 2024 vrátí do recese.

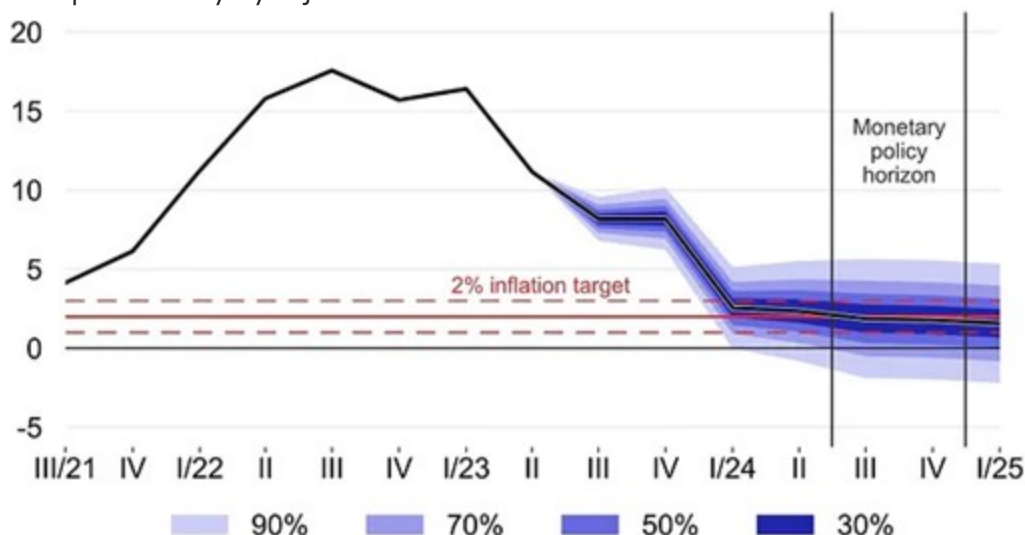
Česká ekonomika vykázala v 1. čtvrtletí 2023 pokles o 1,2 % ve srovnání s posledním čtvrtletím 2019. Ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku se však HDP snížil o 0,5 %. Krize v Česku se nepromítá jen do celkových ekonomických výsledků, ale už ji skutečně pociťují i samotní Češi. Spotřební výdaje domácností se snížily o 4,2 %, zatímco celkové výdaje domácností klesly o 9,2 % ve srovnání s obdobím před pandemií. Vidíme znatelný pokles spotřebitelských výdajů a investic do fixních aktiv.

Pokles v soukromém sektoru byl mírně kompenzován veřejnými výdaji, ale jejich nárůst se ukázal jako výrazně nedostatečný. Rozpočtový deficit ČR se zvýšil o 4,1 %, což ale nemůže pokles plně kompenzovat. Ke zvýšení deficitu státního rozpočtu se velkou měrou podílejí vyšší důchody, dotace cen energií a rostoucí náklady na obsluhu dluhu. Česká republika chce ale rychle vyrovnat rozpočet zvýšením DPH na některé produkty a reformou penzijního systému. Navzdory tomu prognózy v následujících letech nenaznačují výrazné omezení deficitního hospodaření.

V současnosti je hlavní oporou ekonomiky export, který i přes slabé tempo rostl. Na druhou stranu začal klesat objem dovozu, což zlepšilo obchodní bilanci. Ve 2. čtvrtletí 2023 se očekává další pokles HDP o 0,5 %. Česká ekonomika by měla podle prognóz zakončit rok 2023 ve stavu blízkém stagnaci. Analytici předpovídají v roce 2023 růst HDP o 0,1 %. Průzkumy podnikatelského klimatu dávají mírné šance na růst. Index ekonomického sentimentu vykázaný Českým statistickým úřadem (ČSÚ) byl 91,4, což je výsledek podobný údajům z období od 1. čtvrtletí 2021 do 2. čtvrtletí 2022. Nálada se zlepšila téměř ve všech sektorech, tedy v průmyslu, službách i obchodu. Spotřebitelé také lépe hodnotí finanční situaci – jejich nálada se v červenci 2023 zlepšila a index vzrostl na 92,7 z červnových 86,8 – jde o pokračování nárůstu, který trvá od letošního března. Obavy domácností z ekonomické situace v příštím roce se snižují a hodnocení jejich finanční situace se postupně zlepšuje.

Prováděná měnová politika je restriktivní. Česká národní banka (ČNB) udržuje úrokovou sazbu na 7 %. Očekává se, že dynamicky klesající inflace přispěje k uvolnění měnové politiky. V červenci 2023 inflace klesla pod 10 % a činila 8,8 %, v červnu to bylo 9,7 %. Jde o nejnižší čísla od prosince 2021. Odhaduje se, že za rok 2023 může Česko očekávat inflaci ve výši 10,8 %. V roce 2024 však bude na úrovni 3 %. Spolu s konzervativní měnovou politikou centrální banky (banka sníží sazby, když si bude jistá, že inflace není trvalá), by měla pomoci přiblížit inflaci 2% cíli v polovině roku 2024.

Graf 1. Předpokládaný vývoj inflace v ČR

Zdroj: Money.pl, Mateusz Włodarczyk.

Guvernér ČNB Aleš Michl již několik měsíců vyzývá vládu, aby pomohla v boji proti inflaci snížením deficitu. Jednání mezi ČNB a českou vládou již přinesly výsledky. Vláda připravila balíček změn, které mají pomoci snížit deficit veřejných financí na 1,8 % HDP v roce 2024.

Tabulka 1. Přehled makroekonomických ukazatelů České republiky

Wskažnik	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
PKB w mld euro (c. bieżące)	194,1	218,9	225,6	215,9	238,3	276,6	---
PKB (wzrost w %)	5,2	3,2	3,0	-5,5	3,5	2,5	0,1
PKB na 1 mieszkańca (tys. euro, c. bieżące)	18,3	19,9	21,2	20,2	22,3	25,9	---
Nakłady inwestycyjne na środki trwałe (wzrost w %)	4,9	10,0	5,9	-6,0	0,7	6,2	2,8
Spożycie prywatne (wzrost w %)	4,0	3,5	2,7	-7,2	4,1	-0,9	-2,7
Saldo budżetu państwa (w % PKB)	1,5	0,9	0,3	-5,8	-5,1	-3,6	-3,5
Dług publiczny (w % PKB)	34,2	32,1	30,0	37,7	42,0	44,1	43,5
Inflacja (w %)	2,5	2,1	2,8	3,2	3,8	15,1	10,9
Stopa bezrobocia (w %)	2,9	2,2	2,0	2,6	2,8	2,3	3,0
Eksport (w mld euro)	161,3	171,7	178,1	167,9	192,1	229,7	---
Import (w mld euro)	143,8	155,6	160,3	149,2	179,6	224,9	---
Kurs walutowy CZK/EUR	26,3	25,6	25,7	26,4	25,6	24,6	23,8

Zdroj: MRiT (2023), MF ČR, CSU, Eurostat.

Současná kondice polské ekonomiky

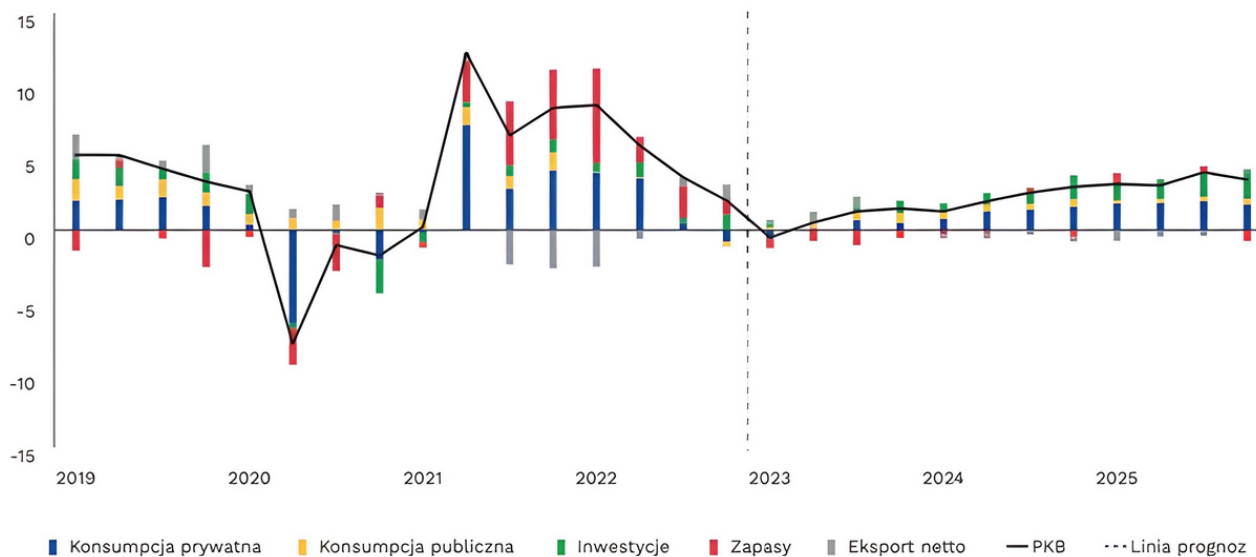
HDP Polska se ve 2. čtvrtletí 2023 snížil o 0,5 % ve srovnání s poklesem o 0,3 % v 1. čtvrtletí 2023. Mezičtvrtletně se HDP ve druhém čtvrtletí propadl o 3,7 %. V průběhu roku 2023 se očekává růst HDP o 0,7 %. Hlavní hnací silou očekávaného oživení bude zvýšení spotřeby domácností, oživení investic a export. Podle odhadů Institutu pro ekonomické prognózy a analýzy (IPAG) bylo tempo růstu hrubého domácího produktu ve druhém čtvrtletí 2023 -0,5 %. Pokles HDP ve druhém čtvrtletí byl větší než v prvním, což znamená, že se negativní trendy v ekonomice prohloubily. Mezi nejvýznamnější faktory patří vysoké úrokové sazby a hlavně inflace, která snižuje kupní sílu obyvatelstva a snižuje reálné zisky podniků, a také zvýšená míra nejistoty v důsledku probíhající války na Ukrajině.

Dle analýz EY se HDP v Polsku v roce 2023 zvýší o 1 % a v následujících letech bude růst postupně zrychlovat na 2,2 % v roce 2024 a 4,2 % v roce 2025. Výše uvedené ale předpokládá, že se eurozóna v následujících letech vyhne recesi. Dále lze očekávat, že inflace v Polsku zůstane v příštích třech letech nad cílem a bude činit: 13,2 % v roce 2023, 7,3 % v roce 2024 a 3,7 % v roce 2025. Polská ekonomika zpomaluje od vypuknutí války na Ukrajině a inflace snižuje růst nominálních mezd a brzdí spotřebu. Polská ekonomika se však ukázala být silnější, než se očekávalo.

Podle prognóz Institutu pro ekonomické prognózy a analýzy (IPAG) bude inflace v Polsku v následujících čtvrtletích klesat, i když pomalejším tempem než se očekávalo. V průběhu roku 2023 bude průměrná úroveň inflace 12,2 %. Její výše bude v následujících měsících klesat až na prosincových 8,3 %. V roce 2024 bude tempo růstu spotřebitelských cen ještě nižší, ale stále nad inflačním cílem Polské národní banky (2,5 %). Průměrná roční inflace podle IPAG bude činit 6,5 %, prosincová inflace může klesnout až k 5 %. Klesající míra inflace přiměla Radu pro měnovou politiku snížit úrokové sazby ve čtvrtém čtvrtletí roku 2023 o 0,75 bazického bodu.

Podle Polského ekonomického institutu (PIE) je polská ekonomika v současnosti sice zpomaluje, ale inflace již dosáhla svého vrcholu. V následujících měsících bude inflace zpomalovat a ve výhledu celého roku 2023 bude činit 12,6 %. PIE předpovídá, že HDP v roce 2023 poroste přibližně o 0,8 %. V roce 2024 bude ekonomický růst 2,2 %. I přes zřetelné zpomalení je situace na trhu práce v Polsku stále stabilní.

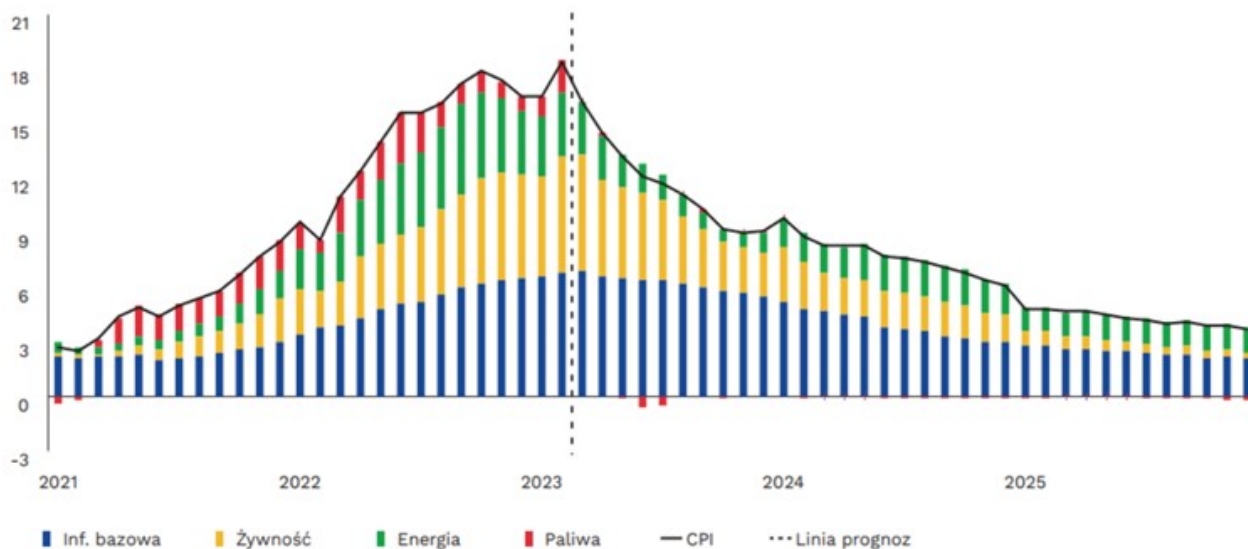
Graf 2. Struktura růstu HDP – predikce PIE (v procentech).

Zdroj: PIE (2023a).

Podle PIE inflace v Polsku vyvrcholila v únoru 2022, když dosáhla 18,4 %. V následujících měsících byly pozorovány poklesy v důsledku nižšího růstu cen pohonných hmot a potravin. Náklady na pohonné hmoty a zemědělské suroviny jsou v současnosti nižší než v období po vypuknutí války na Ukrajině, což se odráží v maloobchodních cenách. Problémem však zůstává plošné šíření inflace a nárůst tzv. jádrové inflace. Inflace zůstane zvýšená po celý rok 2023. PIE očekává, že CPI v roce 2023 bude v průměru 12,6 %. Na konci roku se zdražování bude pohybovat kolem 9%.

Graf 3. Struktura inflace CPI – prognóza PIE.

Zdroj: PIE (2023a).

Ekonomická spolupráce obou zemí

Navzdory dopadům pandemie Covid-19 byl rok 2022 rekordním pro obchodní spolupráci mezi oběma zeměmi. Podle analýz Ministerstva rozvoje a technologie (MRiT) a podle předběžných údajů Ústředního statistického úřadu vzrostl polský vývoz do ČR v roce 2022 o 33 % (22,6 mld. EUR) a dovoz o 29 % (11,1 EUR). ČR si udržela vysoké postavení mezi nejvýznamnějšími obchodními partnery Polska. V roce 2022 ČR umístila na druhém místě v podílu na polském vývozu (podíl 6,6 %) a na sedmém místě na dovozu (podíl 3,1 %). Tržby z ČR vzrostly ve všech produktových skupinách. V roce 2022 nejvíce vzrostl export těchto výrobků: stroje a mechanická zařízení, elektrická zařízení (téměř o 25 %), vozidla, letadla, plavidla a ostatní dopravní zařízení (o 23 %), optické přístroje (o 24 %), hotové potravinářské výrobky (o 30 %) a plasty a výrobky z nich (o 22 %). V roce 2022 se přebytek obrátu zvýšil na 11,54 miliardy EUR.

Tabulka 3. Obchodní obrát Polska s Českou republikou v letech 2016–2022 (mld. EUR)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Dynamika 2022/2021
Eksport	12,15	13,30	14,26	14,58	14,06	17,04	22,66	132,9
Import	6,55	7,43	7,86	7,89	7,31	9,14	11,12	121,7
Obroty	18,70	20,73	22,16	22,47	21,37	26,18	33,78	129,0
Saldo	5,60	5,87	6,40	6,69	6,75	7,90	11,54	x

Zdroj: Údaje Centrálního statistického úřadu, Ministerstvo rozvoje a technologie (2023)..

Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ) se dovoz z Polska na celkovém českém dovozu podílel 7,87 %, což Polsku vyneslo třetí místo na žebříčku největších exportérů na český trh, po Německu a Číně. Ve struktuře největších odběratelů českých výrobků je Polská republika rovněž třetí s podílem 6,23 % za Německem a Slovenskem.

ČR je druhým největším příjemcem polských zahraničních investic. Na českém trhu působí téměř 4000 společností s polským kapitálem. Poslední velkou investicí byla akvizice společnosti Allegro, která získala rozhodující podíl v české Mall Group za přibližně 1 miliardu EUR. Také platí, že české firmy mají stále větší zájem o polský trh.

Tabulka 4. Prvních 5 kategorií kladných obchodních bilancí Polska a České republiky

The Republic of Poland		Value in EUR million
1.	car parts and accessories	707
2.	seating furniture	520
3.	piston combustion engines	336
4.	copper wire	421
5.	coal, solid fuels made from coal	317
Czech Republic		Value in EUR million
1.	motor vehicles	775
2.	cyclic hydrocarbons	74
3.	electric batteries	67
4.	raw wood	67
5.	styrene polymers	67

Zdroj: Údaje Centrálního statistického úřadu (2021), Ministerstvo rozvoje a technologií (2023).

Analýzy Ministerstva rozvoje a technologií (MRiT) na základě údajů Ústředního statistického úřadu ukazují, že kumulativní hodnota polských přímých investic v České republice na konci roku 2021 činila 2,9 miliardy EUR, což Polsku vyneslo 12. místo mezi největšími investory na českém trhu (mezi největší investory patří: Nizozemí, Německo, Lucembursko, Rakousko a Francie). Česká republika je přitom pro polské investory po Lucembursku druhou nejoblíbenější zemí. Jen v roce 2020 došlo k přílivu polského kapitálu do České republiky ve výši přes 270 milionů eur. Podle údajů analytické společnosti Bisnode bylo v ČR v roce 2021 registrováno přes 3,8 tis. obchodních právnických společností s polským kapitálem. Z hlediska počtu firem vlastněných v ČR obsadilo Polsko 6. místo, mimo jiné před Rakouskem, Itálií a Nizozemskem. Aktivity polských firem jsou soustředěny v Praze, Ostravě, Brně a Českém Těšíně. Mezi nejvýznamnější polské společnosti investující v České republice patří Orlen, Synthos, Anwil, Tauron, PKO BP, mBank, BOŚ, Mokate, Tymbark-Maspex, LPP, CCC, Asseco, PKP Cargo, Itaka, Apart.

Table 5. TOP 4 v podílech na vývozu podle typů výrobků

Export from the Republic of Poland to the Czech Republic		Share
1.	electrical machinery industry products	29,4%
2.	metallurgical products	19,0%
3.	chemical industry products	17,2%
4.	agri-food products	9,5%
Main goods: automobile parts and accessories, seating furniture, compression ignition piston internal combustion engines, hard coal, copper wire, spark ignition piston internal combustion engines, insulated wires and cables, televisions, video monitors and projectors, plastic articles, meat poultry products and combination medicines prepared for retail sale.		
Export from the Czech Republic to the Republic of Poland		Share
1.	electrical machinery industry products	31,5%
2.	chemical industry products	16,8%
3.	metallurgical products	15,3%
4.	agri-food products	10,8%
Main goods: passenger cars and car parts and accessories, hot-rolled products, construction toys, insulated wires and cables, seating furniture, ready-made pet food, tires, internal combustion engine parts, telephone cameras and devices, and organic surfactants.		

Zdroj: Údaje Centrálního statistického úřadu, Ministerstvo rozvoje a technologie (2023).

Ministerstvo rozvoje a technologií uvádí, že hodnota českého kapitálu investovaného v Polské republice na konci roku 2021 činila celkem 2,86 miliardy EUR a představovala přibližně 2,8 % všech českých přímých investic v zahraničí. Zapojení českého kapitálu v Polsku (7. místo) je srovnatelné s českými investicemi ve Švýcarsku a Rumunsku.

Podle údajů Ústředního statistického úřadu působilo na konci roku 2021 v Polsku 700 subjektů s českým kapitálem (721 v roce 2019), z nichž většina (tj. 492) zaměstnávala do 9 pracovníků. Hodnota zahraničních investic těchto společností dosáhla podle metodiky Centrálního statistického úřadu 1,55 mld. PLN, což tvořilo cca 0,8 % z celkového zahraničního kapitálu. V členění podle sekcí PKD se české investice v Polské republice nacházejí především v oblasti obchodu s motorovými vozidly a jejich oprav (15 %), průmyslového zpracování a stavebnictví (po cca 13,5 %) a realitních služeb (12 %). Největšími českými investory v Polské republice jsou ČEZ, Penta Investments, Kofola, Metrostav, Accolade (komerční nemovitosti, především logistické parky), Smartwings, Newton Media a CPI Property Group (komerční nemovitosti).

Závěr

Podle analýz Ministerstva rozvoje a technologií, týkajících se českého a polského trhu, lze většinu sektorů považovat za perspektivní z hlediska pokračování a prohlubování dalších forem spolupráce. Nejvýznamnějšími průmyslovými odvětvími budou nadále nábytkářský, energetický a petrochemický průmysl, výroba silničních a kolejových vozidel, elektrických zařízení a zemědělských strojů, ale také odvětví jako oděvnictví, kosmetika a IT. Doporučujeme směřování společných aktivit v oblasti rozšiřování dopravní a energetické infrastruktury, bydlení, digitalizace a modernizace průmyslu.

Důležité je zlepšit politické vztahy oslabující ekonomickou výměnu (stížnost ČR k Soudnímu dvoru EU ohledně hnědouhelného dolu Turów), ale i vzájemnou diskriminaci zboží a služeb ze sousední země[2] při ignorování hrozeb z jiných zdrojů.[3]

ZDROJE

- [1] MRiT, Republika Czeska – notatka informacyjna, Departament Handlu i Współpracy Międzynarodowej Ministerstwo Rozwoju i Technologii, May 2023, p. 1, source: <https://www.gov.pl/attachment/59658b76-95d3-4ec4-b811-c47214bdabd6> [access: 04.09.2023].
- [2] Gospodarka Czech, article available on Travel Planet website, source: <https://www.travelplanet.pl/przewodnik/czechy/gospodarka.html> [access: 14.09.2023]
- [3] Gospodarka Polski. Podsumowanie, article available on Zintegrowana Platforma Edukacyjna website, source: <https://zpe.gov.pl/a/gospodarka-polski-podsumowanie/DJBu33w2F> [dostęp: 13.09.2023].
- [4] D. Błaszkiwicz, Kryzys w Czechach stał się faktem. Nasz sąsiad ma problemy, article available on Obserwator Gospodarczy website, 2023, source: <https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/08/13/kryzys-w-czechach-stal-sie-faktem-nasz-sasiad-ma-problemy/> [access: 13.09.2023].
- [5] D. Szymański, Czechy już przebijają nogami. Zaraz pozbędą się problemu. Co z Polską? 2023, source: <https://www.money.pl/gospodarka/czesi-obawiaja-sie-tylko-jednego-to-zagrozenie-wystapi-tez-w-polsce-6929106340084480a.html> [dostęp: 13.09.2023].
- [6] IPAG obniżył prognozę wzrostu polskiego PKB w '23 do 1,0 proc., article available on Obserwator Finansowy webpage, source: <https://www.obserwatorkfinansowy.pl/forma/dispatches/ipag-obnizyl-prognoze-wzrostu-polskiego-pkb-w-23-do-10-proc/> [access: 13.09.2023]
- [7] EY, Polska: wzrost gospodarczy nieznacznie szybszy niż wcześniej prognozowany, inflacja w europejskiej czołówce, article available on EY website, source: https://www.ey.com/pl_pl/news/2023/04/ey-european-economic-outlook-q1-2023 [access: 13.09.2023].
- [8] PIE, Gospodarka spowolniła, ale już w 2024 r. PKB wzrośnie o 2,2 proc., article available on PIE website, 2023, source: <https://pie.net.pl/gospodarka-spowolnila-ale-juz-w-2024-r-pkb-wzrosnie-o-22-proc/#> [access: 13.09.2023].
- [9] See the amendment of the Act on food and tobacco products, 110/1997, with the readjustment to the regulation of selling food in Czech Republic. It is worth to notice, that in December, 2020 objections towards both the amendment of the Act and planned quotas were raised by embassies of eight EU countries in the Czech Republic (Germany, France, Italy, Netherlands, Austria, Spain, Poland), indicating that adopting the Act would constitute a discrimination of foreign products, which is unacceptable.
- [10] There are many examples in previous years of discrimination mechanisms and importation restrictions on Polish food, MPL 2014, Cr 2019, BI 2021.

ZÁVĚR

Invaze Ruska na Ukrajinu, která odstartovala druhou fázi rusko-ukrajinské války, byla významným faktorem ovlivňujícím polsko-české bilaterální vztahy a vytvořila předpoklady pro jejich zlepšení a rozvoj. Česká republika i Polsko jednoznačně identifikují Ruskou federaci jako bezpečnostní hrozbu. Symptomatické je, že ČR byla v roce 2021 uvedena na seznam takzvaných nepřátelských států Ruské federace, a to rok před zařazením celé Evropské unie na tento seznam.

Zkušenosti Polska i České republiky zahrnují negativní zkušenosti s Ruskem, potažmo Sovětským svazem, která pro obě země znamenala ztrátu suverenity. V české politické paměti zůstává invaze armád Varšavské smlouvy z roku 1968 spojena zejména s politikou Ruska, potažmo Kremlu, přesto se tu a tam objevuje negativní hodnocení nasazení sil Polské lidové republiky. O negativní postoji obou zemí k Ruské federaci svědčí například to, že obě země například podporovaly Gruzii během války v Jižní Osetii (rok 2008). Rusko bylo v aktualizované bezpečnostní strategii ČR označeno jako země podnikající opatření proti stabilitě a nezávislosti ČR, což je dáno ruským vnímáním střední a východní Evropy jako své výlučné sféry vlivu.

Není pochyb, že akce bránící Rusku v realizaci politiky znovuzískání sféry vlivu bývalého SSSR, je společným cílem zahraniční politiky obou zemí a vytváří pole prohlubování a rozšiřování spolupráce.

Důsledkem rusko-ukrajinské války bylo vzednutí největší migrační vlny od roku 1945. Česko vynaložilo obrovské infrastrukturní, ekonomické a politické úsilí v důsledku přílivu ukrajinských uprchlíků. Vnímání těchto uprchlíků se ale významně lišilo od migrační krize v roce 2015. Zatímco migrační krize v předchozím desetiletí byla vnímána zejména jako hrozba, ukrajinští uprchlíci byli považováni za oběti ozbrojeného konfliktu. Je třeba zdůraznit, že solidarita s uprchlíky se v Česku snižuje kvůli zhoršující se ekonomické situaci a také v důsledku dezinformací. Mezi priority zahraniční politiky ČR patří posílení regionální spolupráce v boji proti nelegální migraci v rámci skupiny V4 a na západním Balkáně. Dále pak přistoupení Bulharska a Rumunska do schengenského prostoru. Mezi další priority patří zvyšování účinnosti push-back politiky a prevence zneužívání azylového systému Evropské unie. Výzvou v zahraniční politice Polska i České republiky je snaha o vymýcení příčin migrace ze třetích zemí a zabránění instrumentalizaci migrace, zejména využívání nátlakové migrace ze strany Ruska a Běloruska. Mezitím by polsko-česká spolupráce měla zahrnovat osvědčené postupy sociální integrace Ukrajinců a rozvoj programů distribuce humanitární pomoci.

Ekonomický dopad uprchlické krize v Česku můžeme označit jako převážně pozitivní, protože mnoho Ukrajinců v produktivním věku vykazuje vysokou pracovní kvalifikaci a rychle nastoupili do zaměstnání v hostitelské zemi. Navzdory tomu, že dochází k výraznému nárůstu daňových příjmů generovaných pracujícími ukrajinskými uprchlíky, mnoho Ukrajinců není zaměstnáno na pozicích odpovídajících jejich pracovní kvalifikaci.

Ohledně ekonomické spolupráce obou zemí je většina sektorů polského i českého trhu perspektivní. Nejvýznamnějšími odvětvími jsou nadále nábytkářský průmysl, energetika, petrochemický průmysl, výroba silničních a kolejových vozidel, výroba elektrických zařízení, zemědělských strojů, ale také odvětví textilního průmyslu, kosmetiky nebo IT. Do budoucna existují oblasti spolupráce, a to zejména rozvoj dopravní, energetické, kybernetické infrastruktury, modernizace průmyslu a bydlení. Zvláště významné je zlepšení politických vztahů a omezování konfliktních témat. Příkladem může česká stížnost k Soudnímu dvoru Evropské unie na hnědouhelný důl Turów. Další výzvou česko-polských vztahů je vzájemná diskriminace zboží a služeb pocházejících ze sousední země.

Navzdory tomu, že Polsko a Česko patřily v době vypuknutí energetické krize mezi země nejvíce závislé na dovozu ropy z Ruska, bylo Polsko flexibilnější z hlediska diverzifikace dodávek, a to hlavně díky přístupu k moři. Tato situace vytváří pro Polsko příležitost, aby sehrálo roli zprostředkovatele pro zásobování České republiky, Slovenska a Maďarska palivy, a to budováním konkurenceschopné infrastruktury ropovodu Družba. Snaha o rozvoj energetické bezpečnosti v regionu umožňuje rozšiřování a posilování pozice ORLEN, zejména pak cíl vybudovat síť čerpacích stanic nezávislých na vlivu Ruska. Rozvoj spolupráce v oblasti elektrotechnické infrastruktury a výroby elektřiny také snižuje pravděpodobnost black-outů. Provoz hnědouhelného dolu v Bełchatowě a v Bogatyni však vytváří prostor pro potenciální konflikty. Polsko čelí velkým výzvám v oblasti energetické transformace, která musí být provedena s ohledem na ceny energie, ekonomickou dostupnost pro občany, energetickou bezpečnost včetně zajištění kontinuity a plynulosti dodávek energie, získávání nových technologií, zvyšování efektivity využívání energie, zajištění ochrany sociálních skupin ohrožených ztrátou zaměstnání v souvislosti s energetickou transformací a také ochrany životního prostředí. Evropa je dalším nárůstem cen energií a potravin ohrožena mnohem více než jiné vyspělé ekonomiky. Energetická transformace Polska proto musí být uskutečněna v rámci dobrých sousedských vztahů se zeměmi a společnostmi střední a východní Evropy. Česko je pro Polsko vzorem v oblasti rozvoje jaderných elektráren, ale také z hlediska rozvoje vojenského průmyslu.

Velkolepý úspěch českého vojenského průmyslu ve výrobě střelných zbraní vyzývá k zamyšlení. Oblast střelných zbraní poskytuje českému vojenskému průmyslu konkurenční výhodu před všemi ostatními odvětvími vojenského průmyslu v zemích Iniciativy Trojmoří, včetně Polska. Podnět k udržení výrobních kapacit téměř zcela pokrývajících potřebu palných zbraní, střeliva a příslušenství pro ozbrojené složky a bezpečnostní služby, spolu s vytvořením vzdělávacího systému zajišťujícího na českém trhu technicky vzdělanou pracovní sílu, tvoří pevný základ dalšího rozvoje českého vojenského průmyslu. Zvláště důležitým faktorem je udržení ekonomického patriotismu a také zájem o kulturu civilního přístupu ke střelným zbraním. Je třeba zdůraznit, že s využitím stávající infrastruktury střelnic Češi financovali výcvik ukrajinských dobrovolníků obranné a bojové střelby a kurzy první pomoci.

Mezitím několik tisíc ukrajinských uprchlíků podpořilo produkci českého vojenského průmyslu, což bude důležité i z hlediska budoucí migrace Ukrajinců po skončení rusko-ukrajinské války a snahy mnoha zemí o obnovu Ukrajiny.

Český přístup ke spolupráci v rámci Visegrádské skupiny a Iniciativy Trojmoří v posledních dvou desetiletích se vyznačuje pragmatismem a obezřetností. Bilaterální polsko-české vztahy byly do určité míry vždy konfliktní a dnes konflikty existují zejména na potravinářském a zemědělském trhu. Vztahy s Polskem jsou z české strany tradičně vnímány jako strategické partnerství, v době ruské agrese namířené proti Ukrajině je význam polsko-českých vztahů stále důležitější. Nová česká vláda se snaží vyvinout jinou strategii spolupráce s Visegrádskou skupinou, vstřícnější k Bruselu. Zhoršení vztahů V4 vyplývá zejména z odlišného přístupu Maďarska k rusko-ukrajinské válce. Signály od vlády ČR naznačují zájem o dialog a snahu o realizaci českých a společných zájmů, ale jak V4, tak 3SI nejsou primárním prostorem pro jejich realizaci. Visegrádská skupina je tak Čechy vnímána jako produktivní platforma regionální spolupráce. Nicméně současné zkušenosti s protichůdnými přístupy Maďarska a Polska v oblastech rusko-ukrajinské války či evropské politiky jsou pro českou stranu výzvou. České předsednictví ve Visegrádské skupině stojí na třech pilířích: bezpečná a rozvinutá společnost, inovativní a propojená ekonomika, podpora Ukrajiny. Zejména prostorem pro facilitaci dialogu a rozvoj spolupráce v rámci zahraniční politiky Polska a Česka je spolupráce v boji proti nelegální migraci, včetně tlaku obou zemí na evropské úrovni za účelem implementace osvědčených postupů prevence nelegální migrace. Zároveň se Česká republika prezentuje jako země, která vede demokratickou a liberální politiku i ve Visegrádské skupině, bez ohledu na tlaky Polska či Maďarska. Příležitostí pro rozvoj spolupráce v rámci Iniciativy Trojmoří, kterou zná méně než 10 % české společnosti, je budování společných podniků pro zvýšení strategické autonomie a spolupráce v oblasti rozvoje vojenského průmyslu zemí regionu.

PL-CZ

FORUM

2023

**Ministry of Foreign Affairs
Republic of Poland**

Veřejná zpráva financovaná Ministerstvem zahraničních věcí Polské republiky v rámci grantové soutěže Polsko-české fórum 2023.